

Salubha
30.10.50

Nandan
P. C. Sorbhog
Dated... 30.10.50
Kamru

Approved by the D. P. I. Assam as a prize and library book for All Classes of Assamese Schools Vernacular and anglo Vernacular for boys and girls. 29th May 1924, No 3613.

বত্ৰিশ পুতলা

(একুৰি বাৰ পুতলাৰ সাধু)

অসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ প্ৰাচীন অক্ষশাস্ত্ৰৰ গবেষক

শ্ৰীযুক্ত দণ্ডীৰাম দত্ত প্ৰণীত

পোঃ আঃ বেলশৰ

(কামৰূপ)

২য় সংস্কৰণ ।

১৯৫১ ইং

সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত]

[মূল্য এক টকা

Lawyer's Book Stall,
GAUHATI, ASSAM.

প্রকাশক

শ্রী বিচিত্রনাথায়ণ দত্ত বকরা বি-এ বি-এল

লইয়াচ বুক ষ্টল।

গুৱাহাটী

Batrish Putala.

It is an old old tale. It is well known all over India. This book has been written in very simple and pure Assamese and is sure to entertain those for whom it is written. We too may like to while away our leisure moments by reading it and going over the old old story again. Its price is very moderate and it ought to attract our boys and girls.

I wish the author Sreejut Dandiram Dutta every success heartily.

Earle law College,
Gauhati, the 21st.
May, 1925.

Sd. J. Baruah,
Principal, Earle law College,
Gauhati.

প্রিন্টাৰ—শ্রীসোণাৰাম বেজ
নিউপ্রেছ, গুৱাহাটী

প্ৰকাশকৰ নিবেদন

অসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ প্ৰাচীন অঙ্কশাস্ত্ৰৰ গবেষণাকাৰী বিখ্যাত গণিতজ্ঞ পণ্ডিত শ্ৰীযুক্ত দণ্ডীৰাম দত্তই অসম-বঙ্গ ভ্ৰমণ কৰি অনেক কলেজ, অনুষ্ঠান, পৰিষদ আদিত অঙ্কশাস্ত্ৰৰ কোতুক দেখুৱাই অঙ্কৰ অনুসন্ধান আৰু গবেষণাৰ কাৰ্য্য কৰিছে। ইমান দায়িত্বপূৰ্ণ কামৰ মাজতো সৰু সৰু ছাত্ৰৰ উপযোগী কৰি এই বত্ৰিশ পুতলা লিখি উলিয়ালে। ইয়াৰ সাধুকথা-বোৰ চুটি চুটি বাক্যেৰে সৰল ভাষাত লিখিছে। আশা কৰোঁ। ছাত্ৰই ইয়াক পঢ়ি আমোদ আৰু শিক্ষা দুয়োকো লাভ কৰিব পাৰিব। সাধুকথাবোৰ পঢ়ি স্মৃতি-শক্তি, কল্পনা-শক্তি বঢ়াবলৈ উপায় ছাত্ৰই নিশ্চয় পাব। মোৰ বিশ্বাস অসমৰ প্ৰত্যেক লৰা-ছোৱালীয়ে হাতে হাতে পুতলা একোখন লব।

গুৱাহাটী
১২।১০।৫০

বিনীত
শ্ৰীবিচিত্ৰনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা
লইয়াচ'বুক ষ্টলৰ অধ্যক্ষ

বত্ৰিশ পুতলা

বিক্ৰমাদিত্য

(চন্দ্ৰগুপ্ত)

থিক দুহাজাৰ বছৰ আগৰ কথা। মগধ ৰাজ্যত চন্দ্ৰগুপ্ত ৰজা। ৰজা বৰ বিখ্যাত আৰু পৰাক্ৰমী আছিল। আন আন ৰজাই তেওঁৰ বশ্যতা স্বীকাৰ কৰিছিল। আৰু তেওঁক চক্ৰবৰ্তী উপাধি দিছিল। ৰজা বল বিক্ৰমত বিখ্যাত। সেই কাৰণে বিক্ৰমাদিত্য নাম। ৰাজসভাত অনেক বিদগ্ধ পণ্ডিত আছিল। সভাখনৰ নাম নববত্ৰ। নববত্ৰৰ নাম। যেনে :—

১। ধনন্তৰি	৬। ঘটকৰ্পৰ
২। ক্ষপণক	৭। কালিদাস
৩। অমৰসিংহ	৮। বৰহ মিহিৰ
৪। শঙ্কু	৯। বৰকচি
৫। বেতালভট্ট	

নববত্ৰৰ প্ৰধান পণ্ডিত কালিদাস। তেওঁৰ ৰচিত সংস্কৃত গ্ৰন্থ সভ্য জগতৰ আদিৰৰ বস্তু। বৰাহৰ পুত্ৰ

মিহিব বিদগ্ধ জ্যোতিষী পণ্ডিত। মিহিবৰ স্ত্ৰী খনা। আচল নাম ক্ষমা। আজিও খনাৰ বচন ভাৰতবৰ্ষতে প্ৰচলিত।

বিক্ৰমাদিত্য শিৱভক্ত ৰজা। গন্ধৰ্বসেন আৰু ধাৰ ৰাজ-কন্যাৰ পৰা এওঁৰ জন্ম হয়। ইয়াত বত্ৰিশ সিংহাসন আৰু তাল-বেতাল দৈত্যৰ কথা চমুকৈ লিখা হ'ল।

খৃষ্টাব্দৰ ৫৭ বছৰ পূৰ্বে সম্বৎ শক চলে। ৰজা বিক্ৰমে চলায়। চ'তমাহৰ অমাৱশ্যাৰ পিচ দিনৰ পৰা এই বছৰ আৰম্ভ হয়।

বত্ৰিশ পুতলাৰ কথা কৈ আজিও লোকে বিক্ৰমৰ গৌৰৱ প্ৰচাৰ কৰে। বত্ৰিশ পুতলাৰ কথা জ্ঞানিলে স্বৰ্গবাসী হয় বুলি আজিও লোকে বিশ্বাস কৰে।

শালি বাহনে মাটিৰে সৈন্য সামন্ত সাজি বিক্ৰমক বধ কৰে।

বিক্ৰমৰ যশ-মান আৰু অসীমকাৰ্য্য, দেৱৰাজ ইন্দ্ৰই দিয়া বত্ৰিশ সিংহাসনৰ কথা ইয়াত কোৱা হ'ল।

—:~:—

ভোজৰজা

উজ্জয়িনী নগৰত ভোজৰজাৰ ঘৰ। তেওঁ বৰ ডাঙৰ ৰজা। ধনবান আৰু ক্ষমতাবান ৰজা। ৰজাৰ ৰাজ্যৰ প্ৰজাৰ বৰ সুখ। বাঘে-ছাগে একে ঘাটতে পানী খোৱা যেন মিল। কাৰো বস্তু চুৰি নহয়। বস্ত্ৰৰ অভাৱ নাই। ঘৰবোৰ ধুনীয়া আৰু ডাঙৰ ডাঙৰ। ৰাজ্যখন শস্যে-মৎস্যে অনুপম। সকলোৱে ইচ্ছা মতে ফুৰে। ইচ্ছামতে বেহা-বেপাৰ কৰে। নৰিয়া হলে ঔষধ অবাধে পায়। প্ৰত্যহ নগৰত ধৰ্ম্ম-শাস্ত্ৰৰ চৰ্চা চলে। দেৱতাৰ পূজা-পাতল ভালদৰে চলে। মানুহৰ মন ধৰ্ম্মত লিপ্ত থাকে। অন্যায়, অধৰ্ম্ম অলপো নাই। মুঠতে ৰজাৰ ৰাজ্যখন বৰ বমক-জমক। ৰজা-প্ৰজা আনন্দত আপ্লুত।

ৰজাৰ খেলা কৰা এখন ঠাই আছে। ঠাইখণ্ড বৰ সুন্দৰ। তাৰ ওচৰতে এটা পঁজাঘৰ আছে। ঘৰটো এজন খেতি-য়কৰ। সি এটা ঢাপ বান্ধিছিল। তাত উঠি খেতি ৰখিছিল। ঢাপত উঠিলে কৃষকৰ আনন্দ বাঢ়ে। সি বৰ গৰ্ব্ব অনুভৱ কৰে। এইদৰে কিছুদিন গ'ল। শেষত তাৰ ধাৰণা হ'ল যেন সি ৰজাতকৈও ডাঙৰ। সি কেবাদিনো ৰজাক ইতিকিং কৰে। এই কথা ৰজাৰ কাণত পৰিলগৈ। এদিন ৰজা তালৈ আহিল। লগত চাৰিজন সৈন্যও আছিল। তাৰ এজনে কলে কৃষকক মাৰি পেলোৱা, এজনে কলে বান্ধি

নিওঁ, এজনে কলে ই মদ খাইছে, আনজনে কলে লৈ বলা, বিচাৰ হব।

বজা উভতিল। নগণ্য কুষকৰ কথা শুনি, বাতি টোপনি নাহিল। বাতিপুৰা বাজসভা বহিল। পণ্ডিতে গণনা কৰিলে। এজনে কলে, মহাবাজ! ইয়াত লক্ষ্মী আছে। এজনে কলে মহাবাজ! ইয়াত বহুত ধন বস্তু আছে। বজা তালৈ গল আৰু চাপটো খাণ্ডিলে। তলত এখন সিংহাসন দেখিলে। সারধানে খাণ্ডি উলিয়ালে। পণ্ডিত সজ্জনৰ কথামতে বজাই তাত পূজা পাতিলে। সম্পূৰ্ণ সিংহাসন ওলাল। সকলোৱে দেখি আচৰিত মানিলে।

বজাই তাক যত্নেৰে নিয়ালে আৰু উত্তম স্থানত থোৱালে। অপকপ সিংহাসন। প্ৰতি খুৰাত আঠোটা কৈ পুতলা আৰু প্ৰতি পুতলাৰ হাতত একোটা ফুলা পছম ফুল।

প্ৰায় পাঁচ মাহ হল। বত্রিশ সিংহাসন পৰিষ্কাৰ কৰিলে। পুতলাবোৰ সজীৱ সজীৱ বোধ হল। পুতলাবোৰৰ চকু হৰিণৰ দৰে, তপিনা সিংহৰ দৰে, ভৰি হংস গামিণী। মুঠতে পুতলাবোৰৰ ৰূপ চকুত চমক লগা।

বজাই পুতলাবোৰ দেখি ভাবিলে, ইয়াক ঈশ্বৰে স্বহস্তে স্ৰষ্টি কৰিছে। বজাই দিনবাৰ চালে। আৰু তাত বহিবলৈ ইচ্ছা কৰি, নাম-হোম পাতিলে। অনেক লোকক নিমন্ত্ৰণ দিলে। সকলো লোককে খুৱাই ধুৱাই দান দক্ষিণা কৰিলে। সৈন্ত-সামন্তৰ বেতন বঢ়াই দিলে। সকলোৱে

সিংহাসন বেটি জয়ধ্বনি কৰি, বাম নাম গালে। বজাই শুদ্ধচিত্তে তাত উঠিবলৈ, সোঁ-ভৰি আগ বঢ়াই তেই পুতলাবোৰে হাঁহি উঠিল। নিৰ্জীৱ পুতলাই হাঁহা দেখি বজা স্তম্ভিত হ'ল। লাজ পাই বজাই স্মিলিলে, “কুলগৌৰব, পৰাক্ৰম, পুৰুষত্ব, সাম্ৰাজ্য, পাণ্ডিত্য, ৰাজনীতি অভিজ্ঞতা’ আদি কি মোৰ নাই? কিয় হাঁহিছা? কথা শুনি প্ৰথম পুতলাই কলে:—

বত্ৰমঞ্জৰী

(প্ৰথম পুতলা)

মহাবাজ! কথা শুনা। যদি ইল্লইও নিজ গুণ বথানে তেন্তে তেওঁ লঘু। তোমাৰ দশাও তেনে। অন্তলোকে প্ৰশংসা কৰাই যথার্থ প্ৰশংসা। তুমি গুণবান হলেও গৰ্ব কৰা কিয়? এই বত্ৰগৰ্ভা বিস্কৃত জগতত নানা গুণৰ মানুহ আছে। যি জনে এই সিংহাসনত বহিছিল তেওঁৰ লাখ লাখ চাকৰ আছিল। সেই চাকৰবোৰ তোমাৰ নিচিনা। তুমি তেন্তে কিয় দৰ্প কৰা।

পুতলাৰ কথা শুনি বজাৰ বৰ খং উঠিল। বজাই সিংহাসন ভঙাৰ মন কৰিলে। কিন্তু পুৰোহিত বৰকচিয়ে বাধা দিলে। পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সকলোৱে বাধা দিলে। আৰু পুতলাবোৰৰ আক্ষেপ অনুতাপ কবলৈ কলে।

পুতলাই কলে। হে বাজা! তুমি ক্রোধতে অন্ধৰ দৰে হৈছা। এতেকে আমাৰ দুখৰ কথা নোকোৱাই ভাল। বিক্ৰমৰ সৈতে বিচ্ছেদ হবৰ পৰাই আমাৰ কপাল ভাঙ্গিছে। উপযুক্ত লোকৰ অভাৱত ইয়া ক ভঙাই কৰ্তব্য।

পুতলাৰ আক্ষেপত মন্ত্ৰীয়ে কবলৈ কলে। পুতলাই কলে মহাবাজ! শকাদিত্য অন্বারতী নগৰৰ বজা আছিল। এওঁ বৰ প্ৰতাপী, দেৱভক্ত আৰু দাতা আছিল। প্ৰথমে বাক তেওঁৰে কথা শুনা।

অন্বারতী নগৰত এক বামুণ আছিল। নাম শ্যাম স্বয়ম্বৰ। আন এটা নাম গন্ধৰ্বসেন। এওঁৰ স্ত্ৰী চাৰিজনী। সকলোটি ৰূপ-যৌৱনত জনাজাত। বামুণীৰ গৰ্ভত ব্ৰহ্মলীত জন্মে। তেওঁ জ্যোতিষ বিদ্যাত বৰ পটু। ক্ষত্ৰিয়াণীৰ গৰ্ভত শঙ্কু, বিক্ৰম আৰু ভৰ্তিহৰি জন্মে। এওঁলোক বিখ্যাত বীৰ। বৈশ্যৰ গৰ্ভত চন্দ্ৰবক্ষা জন্মে। এওঁ বৰ দয়ালু। শুদ্ৰাৰ গৰ্ভত ধনুৰ জন্মে। এওঁ বৈদ্য-শাস্ত্ৰত নামিক পণ্ডিত। এই বামুণ সেই বাজাৰ বজা।

এওঁৰ প্ৰথম পুত্ৰ মন্ত্ৰী হয়। কিন্তু বিশেষ কাৰণত মন্ত্ৰীপদ এৰি ধাৰ নগৰলৈ যায়। পিচত বজা স্বৰ্গী হোৱাত শঙ্কু বজা হয়।

এদিন পণ্ডিতসকলে জনালে মহাবাজ! আপোনাক ভাঙি বিক্ৰম বজা হব। বজাই গণনা নেমানিলে। কিন্তু ৰাজ্য-লাভৰ আশাত বিক্ৰমে শিল্প-পূজা কৰা গম পালে।

এখন বনত তেওঁ পূজা কৰে। পণ্ডিতৰ গণনাৰ বিশ্বাস হ'ল। শঙ্কু তালৈ গল আৰু পূজা কৰা মহাদেৱৰ মূৰত বেয়া বস্তু জাপি দিলে। সকলোৱে কলে বজাই বৰ বেয়া কাম কৰিলে। ইয়াৰ পৰা ৰাজ্য-বজা ছয়োৰো বিপদ ঘটিব। দেৱতা, ব্ৰাহ্মণক দেখা মাত্ৰেই ভক্তি জনায়, তেনে স্তম্ভত বজাই বিপদ চপালে। তাৰ পাছত বিক্ৰমক বধ কৰাৰ কাৰণে শঙ্কুই চেপ্টা চলালে।

(১) তেওঁ মাটিত এঙাৰেৰে সাতোটা বেখা দি মন্ত্ৰ কৰি এনেদৰে ৰাখিলে যে যেয়ে ইয়াক গচকিব সেয়ে মৰিব।

(২) শহা এটাৰ কাষত কটাৰী এখন জাৰি এনেকৈ ৰাখিলে যে যেয়ে তাৰে শহা কাটিব, সেয়ে মৰিব।

বিষয়াসকলে এই কুচক্ৰ দেখি বিবাদ ভাব ভাবিলে। নীতি বিৰুদ্ধ বুলি শঙ্কুক কলেও।

ভায়েকক মাতি শহা খোৱাৰ কথা কলে। এই কুচক্ৰ বিক্ৰমে জানে। লাহে লাহে বেখা পাৰ হৈ কটাৰী খন ললে। আৰু শঙ্কুৰ ডিঙিত থলে। শঙ্কু মৰা পৰিল।

এইবোৰ বৰ্ণাই পুতলাই ভোজৰাজ্যক কলে, দেখা ঈশ্বৰে তৃণক পৰ্বত আৰু পৰ্বতক তৃণ কৰিব পাৰে। শাস্ত্ৰৰ লিখন খণ্ডন নহয়। মাকৰ গৰ্ভত স্থিতি হোৱা কালতেই সুখ-দুখ শুভাশুভ থিব হৈ থাকে। বিক্ৰমৰ ভাগ্যত যি আছিল সেয়ে হ'ল। তেওঁ বজা হৈ ৰাজ্যৰ শোভা বঢ়াবলৈ ধৰিলে।

এদিন বজা মৃগয়ালৈ গ'ল। এটা মৃগ খেদি খেদি ঘোৰ অৰণ্যত সোমালগৈ। তাত এজোপা ওখ গছত উঠিল আৰু এখন সুন্দৰ ৰাজ্য দেখিলে। নগৰৰ দৃশ্য দেখি বজা মোহিত হ'ল আৰু কলে এই ৰাজ্য নিশ্চয় অধিকাৰ কৰিম।

সেই নগৰৰ মন্ত্ৰী লুতবৰণ। তেওঁ কাকবেশে তালৈ আহিছিল। বজাৰ কথাত কাকৰ খং উঠিল। আৰু বজাৰ মুখত হাসি দিলে। বজাই বৰ বেজাবেৰে নিজ ৰাজ্যলৈ উভতিল। তেওঁ ৰাজধানী পাইয়েই সকলো কাউৰক ধৰি পিঙ্গৰাত থবলৈ হুকুম দিলে। বজাৰ হুকুম মতে মন্ত্ৰীয়ে ব্যাধ নিযুক্ত কৰিলে। তাকে শুনি কাউৰীবোৰে ভয়ত অস্থিৰ হ'ল। বজাক কলে। মহাৰাজ! প্ৰকৃত কথা শুনক। বাহুবল বজাৰ মন্ত্ৰী লুতবৰণ। তেওঁ কাকবেশে ফুৰে। এই কাম তেওঁৰ হে। এই কথা শুনি বজাই তেওঁক ধৰিবলৈ পঠালে। লুতবৰণেও সকলো কথা বুজিলে। আৰু কাক কুলৰ বন্ধাৰ্থে শীঘ্ৰে ৰাজসভালৈ গ'ল।

মন্ত্ৰীয়ে সুধিলে, মহাৰাজ। কিয়, কি কাৰণে, কাক কুলক বান্ধিছে? বজাই সেই ঘটনা কলে। লুতবৰণে কলে, মহাৰাজ। সেই কাম মোৰদ্বাৰা হৈছে। কাৰণ আপুনি আমাৰ ৰাজ্য অধিকাৰ কৰিবলৈ গ'ব কৰিছিল। বজাই হাঁহিলে আৰু কলে আমি যোদ্ধা, পৰাক্ৰমী, ভূস্বামী বিখ্যাত বজা নহয় নে? কিয় গ'ব কৰিম?

লুতবৰণে সেই মনোহৰ নগৰৰ বৰ্ণনা কৰিব ধৰিলে।

এই ৰাজ্যৰ পুৰণি ৰজা বাহুবল। আপোনাৰ পিতা গন্ধৰ্বসেন ঘাই মন্ত্ৰী আছিল। কাৰণ বশতঃ তেওঁ মন্ত্ৰীপদ এৰি দিয়ে। আৰু অন্তিমতী নগৰৰ ৰজা হয়। আপুনি তেওঁৰ নামিক পুত্ৰ। বাহুবল ৰজাই ৰাজতিলক দিলেহে আপুনি অচলা লক্ষ্মী পাব। কিন্তু কাকক শাস্তি দি বন্ধা শুনিলে বিপদহে হ'ব। আপুনি তালৈ যাওক আৰু বজাক মান সৎকাৰ কৰি ৰাজপ্ৰসাদ গ্ৰহণ কৰক।

তাকে শুনি বজা তালৈ গ'ল। বাহুবলে দেখি বিক্ৰমক বৰ মৰম কৰিলে। তেওঁ ৫৬ দিন তাত থাকিল। তেতিয়া মন্ত্ৰীয়ে কলে। বজাই অতিথিক যাব নকয়, কিবা বস্তু লাগিলেও দিয়ে। বিক্ৰমে কলে মোৰ কি নাই, সকলো আছে। কিনো কম?

মন্ত্ৰীয়ে কলে, শুনক। এওঁৰ এখন অপূৰ্ব সিংহাসন আছে। ইতিপূৰ্বে স্বয়ং মহাদেৱে দেৱৰাজক দিছিল। দেৱৰাজ ইন্দ্ৰই আমাৰ বজাক দিছে। ইয়াৰ গুণাগুণ অতি চমৎকাৰ। ইয়াত বহিলে সপ্তদ্বীপা পৃথিবীৰ অজেয় ৰজা হ'ব পাৰি। ই নানান বত্ৰে দেৱপুৰীত নিশ্চিত। অতি অপূৰ্বৰূপে বত্ৰিশপুতলাই ইয়াক ধৰি আছে। এই পুতলাৰ কথা কলে চিৰকাল অখণ্ড ৰাজ্য ভোগ কৰিব পাৰি।

এই কথা শুনি বিক্ৰম ৰজাৰ ওচৰলৈ গ'ল। আৰু ভক্তি সহ মূৰ দোৱাই প্ৰণাম জনালে। বজাই আশীৰ্বাদ দিলে “তোমাৰ মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ হওক।” লাহে ধীৰে বিক্ৰমে

সিংহাসনৰ কথা উলিয়ালে। সৰ্ব্বজ্ঞ বাহুবল বজাই অতি আদৰেৰে বিক্ৰমক আশীষ বচন দি এই বত্ৰিশ সিংহাসন উপহাৰ দিলে।

উপহাৰ লাভ কৰি বজাই বৰ খুচি হল। তেওঁ বিদায় লৈ উভতিল। বিক্ৰমৰ সোভাগ্য শুনি সকলো প্ৰজা আনন্দত নাচি উঠিল। মিত্ৰ বজাবোৰ আহি দেখা সাক্ষাত হ'ল। নগৰৰ চোৰ ডকাইত বশীভূত হ'ল। সকলো বজাৰ বজাবোৰে বশুতা মানি ললে। চাৰিওফালে বজাৰ যশ-গুণ বিয়পিল। ধন-ধান, শস্য-মৎস্য বঢ়াত প্ৰজাৰ বং হ'ল। বাজ্যৰ অন্তায়-অধৰ্গ, মেল-মামলা গুচিল। বজা-প্ৰজাই সুখে-শান্তিৰে দিন কটাব ধৰিলে।

নানান উৎসৱ আদিত বজাৰ মন লিপ্ত হল। এদিন বাজ-সভাত কলে যে মই সম্বৎ শক চলাবৰ ইচ্ছা কৰোঁ। পণ্ডিত, পাত্ৰ-মন্ত্ৰী আদি সকলোৱে আনন্দ মনেৰে মত দিলে। বিজ্ঞ আচাৰ্য্যসকলে বহুত চিন্তা কৰি কলে :-

(১) বিদেশৰ বজা, জমিদাৰ, দুখী-সুখী সকলোকে নিমন্ত্ৰণ কৰক।

(২) হাজাৰ হাজাৰ কন্যা, হাজাৰ হাজাৰ গাই-গৰু ব্ৰাহ্মণ আদিক দান কৰক।

(৩) নিজ বাজ্যৰ ব্ৰাহ্মণৰ জীৱিকাৰ বাবে নিস্কৰ মাটি দান কৰক।

(৪) প্ৰজাৰ খাজানা অন্ততঃ এবছৰ মাফ দিয়ক।

(৫) এবছৰৰ ভিতৰত যত ক্ষুধাতুৰ, দীন-দৰিদ্ৰ, ভিক্ষাৰী আপোনাৰ ইয়ালৈ আহে, সিবিলাকৰ চিৰকালৰ বাবে জীৱন ধাৰণৰ উপায় কৰক।

এইবোৰ কথা বজা বিক্ৰমে মনোযোগেৰে শুনিলে আৰু পালন কৰিলে। বজা-প্ৰজাৰ আনন্দ উৎসৱত সম্বৎ শক চলিল। ই খৃষ্টাব্দৰ ৫৭ বছৰ পূৰ্বে আৰম্ভ হয়।

প্ৰথম পুতলাই এইবোৰ গুণ বৰ্ণাই কলে, হে ভোজবাজ! বিক্ৰম এনেকুৱা দাতাকৰ্ণ বজা আছিল। ইয়াত বহিবলৈ হলে, তেওঁৰ দৰে গুণী হব লাগিব। পুতলাৰ কথা শুনি ভোজবজাই কলে, তুমি কোৱা কথাবোৰ মোৰ গাত ধৰিছে। তেওঁ মন্ত্ৰীসকলক কলে, মন্ত্ৰীসকল! ময়ো সম্বৎ শক চলাম। তাৰ নিমিত্তে কৰিব লগা সকলো যো-জা কৰা। গোখুলি হোৱাত সিদিনালৈ সিমানতে সভা ভাঙিল।

পাছদিনা বজাই প্ৰাতঃকৃত্য শেষ কৰিলে। আৰু সিংহাসনত উঠিবলৈ ব্যগ্ৰ হৈ মন্ত্ৰীক সোনকালে বাজসভা পাতিবলৈ কলে। মন্ত্ৰীয়ে কলে মহাবাজ। ইমান ব্যগ্ৰ হোৱাৰ কাৰণ কি? প্ৰতি পুতলাই একোটি গল্প কবৰ খুব সম্ভৱ। গল্পবোৰ শুনিহে এটা সিদ্ধান্ত কৰা ভাল হব। বজাই আওকাণ কৰি সিংহাসনত উঠিবলৈ গল। তেতিয়া দ্বিতীয় পুতলাই পত্ৰকৈ মাত লগালে—

চিত্রবেথা (দ্বিতীয় পুতলা)

দ্বিতীয় পুতলাই কলে, হে মহাবাজা ! তুমি ইয়াত বহাৰ উপযুক্ত নে ? নীতি বিকল্প কাম কৰিবলৈ কিয় মন মেলিছা ? বিক্রমৰ দৰে সাহস, ধৈৰ্য্য, কৰ্ম-পটুতা আদি গুণ তোমাৰ আছে নে ? বাক মহা পৰাক্রমী বিক্র-মাৰদিত্য বজাৰ গুণৰ কথা শুনা ।

বাজা বিক্রমে প্রজাৰ সুখ-দুখ চাবলৈ বাজ্যত ঘূৰি ঘূৰি ফুৰি থাকে । এদিন এজন যোগীক লগ পালে । যাগীৰ উপদেশ মতে ভৰ্তিহৰিক বজা পাতিলে । তেওঁ সন্ন্যাসী বেশে গুচি গল ।

উজ্জয়িনী নগৰত এক বামুণে তপ কৰি আছিল । তেওঁৰ তপত ঈশ্বৰ সন্তুষ্ট হয় । আৰু বামুণক এটা সুন্দৰ ফল দিয়ে । সেই ফল খালে মানুহ অমৰ হয় । বামুণে নি সেই ফলটো ঘৈণীয়েকক দিলেগৈ । বামুণৰ বৰ অভাৱ । বামুণ আৰু বামুণীয়ে কথা হল । আৰু সেই ফলটো বজাক দিবলৈ থিৰ কৰিলে । ফলটো দিলে, বজাই অৱশ্যে অলপ ধন দিব । বামুণে তাকে কৰিলে । আৰু বজাৰ আগত ফলৰ গুণাগুণ কলে । বজাই বংমনেৰে ফলটো ললে । লগতে বামুণক একলাখ টকা আৰু এখন গাওঁ দান দি দিলে ।

বজাই বাণীক বৰ ভাল পায় । সেই ফলটি বাণীক দিলে আৰু তাৰ গুণৰ কথাও কলে । বাণীয়ে অতি আনন্দেৰে ফলটি বাখিলে ।

দুৱৰী এজনক বাণীয়ে বৰ ভাল পাইছিল । তাৰ আগত এই ফলৰ গুণাগুণ কলে । সি হেঁপাহ চকুৰে চোৱাত ফলটো দুৱৰীক দি দিলে ।

এক বেশ্যা দুৱৰীৰ উপপত্নী আছিল । দুৱৰীয়ে তাইক বৰ ভাল পাইছিল । সি ফলৰ কথা কৈ তাইক দি দিলে । বেশ্যাই ভাবিলে মই বহুত পাপ কাম কৰিছোঁ—“পাপী অমৰ হৈ লাভ কি ?” গতিকে এনেকুৱা ফল বজাক দিয়াহে কৰ্ত্তব্য । তেতিয়া মোৰো অলপ উপকাৰ হব । ইয়াকে ভাবি তাই বাজসভালৈ গ'ল । আৰু অতি বিনয় ভাবেৰে নিবেদন কৰি বজাক সেই ফলটো দিলে । বজাই তাইক কিছুমান টকা দি বিদায় দিলে ।

বজাই বৰ বেজাৰ মনেৰে নিজকে নিজে ধিকাৰ দিলে হয় । মই যাক প্রাণাধিক ভাবি মন-প্রাণ, ধন-সোণ সকলো অৰ্পণ কৰিছিলো. সেই বাণীয়ে মোক বঞ্চনা কৰিছে আৰু দুৱৰীৰ লগত প্রণয় কৰিছে । মই বজা হোৱাতকৈ নিৰ্জন বনত থকাই ভাল । নানান চিন্তাত অতি বিষন্ন মনেৰে বজা অন্তঃপুৰলৈ গ'ল । বাণীক বৰ মৰমৰ মাতেৰে সোধাত, সেই ফল খোৱা বুলি কলে । অলপ পাছতে ফলটো বজাই বাণীক দেখুৱালে । ফলটো দেখি বাণী ভয়তে বিহ্বল হৈ

কপিবলৈ ধৰিলে। বজাই কাকো একো নকলে। ফলটো নিজে খালে। ৰাজ্য, ৰাণী, ধন-সোণ, ৰাজসুখ পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সকলোকে ত্যাগ কৰি সম্ম্যাসী বেশে গুছি গল।

এই বাতৰি দেৱৰাজ ইন্দ্ৰৰ কাণত পৰিলগৈ। দেৱতা-সকলৰ সৈতে আলোচনা চলিল। আৰু ৰাজ্য বন্ধাৰ্থে যক্ষক পঠালে। যক্ষ আহি ৰাজ্যৰ ছুৱাবত থাকিল। ভায়েকৰ সংবাদ পাই বিক্ৰম ঘূৰি আহিল। ৰাতি ছুৱাবত যক্ষক লগ পালে। ছুৱাব খুলি নিদিয়াত ছয়োৰো যুঁজ হল। যক্ষ হাবিল আৰু বন্দী হল। যক্ষৰ ব্যৱহাৰত বিক্ৰম সন্তুষ্ট হল। যক্ষই তেওঁক এটা বৰ দিলে। যক্ষই কলে, মহাৰাজ! তোমাৰ ৰাজ্যত তৈলাকাৰ, কুস্তাকাৰ আৰু তুমিয়ে বিখ্যাত। যেয়ে ছুজনক মাৰিব সেয়ে বজা হব।

তৈলাকাৰে পাতালত ৰাজ্য পাতিছে। কুস্তাকাৰ বনত যোগীবেশে ফুৰিছে। যোগীয়ে তৈলাকাৰক মাৰিছে। তোমাক মাৰিবলৈ নিমন্ত্ৰণ দিব। তুমি সতৰ্ক হবা। অৱশ্যে নিমন্ত্ৰণ গ্ৰহণ কৰিবা। যেতিয়া দেৱীৰ আগত তোমাক দণ্ডবৎ দিবলৈ কব, তেতিয়া তুমি কবা কি দণ্ডবৎ দেখুৱাব লাগে। দেখুৱা মাত্ৰেই ওচৰত থকা দাখন তেওঁৰ ডিঙিত থবা। দেৱীৰ আগত এটা তপত তেলৰ ঠালি আছে। পাৰিলে শটো তাত পেলাই দিবা। এনেকুৱা উপদেশ দি যক্ষ গুছি গ'ল। বিক্ৰম নগৰলৈ আহিল। প্ৰজাৰ আনন্দৰ সীমা নোহোৱা হল।

কিছুদিনৰ পাছত এক যোগীয়ে বজাক এটা ফল দিলে। আৰু মহাযজ্ঞলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিলে। বজাই হাতত খৰ্গ লৈ ৰাতি তালৈ গল। যোগীয়ে বজাক বৰ ব্যগ্ৰ ভাৱে শুশ্ৰূষা কৰিলে আৰু দেৱীসেৱা কৰিব কলে। দণ্ডবৎ কি দেখুৱাব কোৱাত যোগীয়ে মাটিত পৰি দেখুৱাব খোজোঁতেই বিক্ৰমে যক্ষৰ কথা মনত পেলালে আৰু যোগীৰ ডিঙিত খৰ্গখন থলে। যোগী মৰা পৰিল। আকৌ দেৱীৰ আগৰ ঠালিত “শ” পেলাই দিলে। দেৱীয়ে বিক্ৰমৰ অসীম সাহসৰ কাৰ্য্যৰ গম পালে। আৰু ধন্য ধন্য বুলি বিক্ৰমক বৰ দিব খোজে।

তৎক্ষণাৎ তাল-বেতাল দৈত্য তাত উপস্থিত হল। ছয়ো কলে, মহাৰাজ! আমি আপোনাৰ ভৃত্য হবলৈ আহিছোঁ। আমি অবাধে আকাশ পাতাল, জল স্থলত ঘূৰি ফুৰো। আপুনি তাল-বেতালক লাগে বুলি দেৱীত জনাওক। সেয়ে হল। দেৱীয়ে ছয়োকো দি দিলে। পৰম্পৰৰ আনন্দ মিলিল।

বজাই দৈত্য ছুজনৰ সৈতে কথা হল। তহঁতক মাতিলেই তৎক্ষণাৎ মোৰ ওচৰলৈ যাবি। ছয়ো মান্তি হল। বজা ঘৰলৈ গ'ল।

পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! চোৱা বিক্ৰমৰ সাহস, কাৰ্য্য, তাল-বেতাল দৈত্যৰ মান্তিৰ কথা। তেওঁৰ দৰে তোমাৰ গুণ আছে নে? গতিকে ইয়াত বহা শোভা নাপায়।

মত্ত হাতীৰ দৰে গৰ্ব কৰিলে কি হব? তোমাৰ দৰে
লাখ লাখ চাকৰে বিক্ৰমৰ কাম কৰে।

সিদিনাও ভোজবাজ উভতিল। পিছদিনা উঠিব খোজোতে
তৃতীয় পুতলাই মাত লগালে—

ৰবিৰামা

(তৃতীয় পুতলা)

হে মহাৰাজ! বিক্ৰমৰ এটা গুণৰ কথা কওঁ শুনা।
অবশ্যই নগৰত এজন বাজপুৰোহিত আছিল। তেওঁৰ
লৰা একেটি মাত্ৰ। সিও লিখা পঢ়া নকৰে। পিতাকৰ
বৰ ছুখ। এদিন পিতাকে কলে, বাপা! ঈশ্বৰে মানুহক
জ্ঞান বুদ্ধি দিছে। জ্ঞান বুদ্ধি বুদ্ধি কৰাৰ উপায়, বিদ্যা
শিক্ষা। বিদ্যা নহলে মানুহ আক পশুৰ প্ৰভেদ নাই।
বিদ্যা মানুহৰ ভূষণ। বিদ্বানলোক বজাতকৈও পূজ্য।
বজাক নিজ ৰাজ্যৰ প্ৰজাই পূজা কৰে; কিন্তু বিদ্বান লোক
সকলো দেশৰেই পূজনীয়। ধন-সোণ, বয়-বস্তু তৎক্ষণাৎ
পুৰি নষ্ট হব পাৰে। কিন্তু বিদ্যাৰ বিনাশ নাই। বিদ্যা-
হীন জীৱন মিছা। তেনে জীৱনক পলাশ ফুলৰ দৰে
কেৱে আদৰ নকৰে। শাস্ত্ৰত লিখা মতে মানুহৰ পুত্ৰ
নোহোৱাই ভাল। বা হৈ মৰি যোৱাই ভাল, কিন্তু মূৰ্খ পুত্ৰ

হোৱাৰ লাভ নাই। কিয়নো মূৰ্খ পুত্ৰই কুল ধ্বংসহে
কৰে।

এইবোৰ ভৎসনাত লৰাৰ মনত বৰ খেদ আহিল।
বিদ্যা শিকিম বুলি প্ৰতিজ্ঞা কৰি তেওঁ দূৰলৈ গুছি গল।
গৈ গৈ কাশ্মিৰ উঠিল। তাত সৰ্বশাস্ত্ৰ বিশাৰদ পণ্ডিত
এজনৰ ওচৰত থাকিল। তাতেই বিদ্যাশিক্ষাৰ যত্ন কৰিলে।
কেমাহমান বিদ্যা শিকি ভ্ৰমণত গল। গৈ গৈ কাশী
পালেগৈ। তাত এজন ৰাক্ষসে এজনী কপৰতী কন্যাক
আবদ্ধ কৰি ৰাখিছে। তাইক পাবলৈ মন কৰাত ৰাক্ষসে
ৰামুণক বাধা দিলে। এই সন্বাদ বজা বিক্ৰমক জনালে
গৈ। বিক্ৰমে লৰাৰ বিনয় বচনত যুগ্ম হল আৰু কথাটি
মন দি শুনিলে।

বজা তালৈ গল। আৰু ৰাক্ষসক খেদি সেই ষোড়শ
বছৰীয়া কন্যাক উদ্ধাৰ কৰিলে। কন্যাই বজাৰ ভৰিত
দীঘলদি পৰিল। বজাই আনন্দ চিত্তে উভয়ৰ বিয়া সম্পন্ন
কৰিলে। গহনা, কাপোৰ-কানি আদি অনেক বয়-বস্তু দি,
ঘৰলৈ পঠাই দিলে। পুতেক ধোৱাবীয়েকক দেখি বাপেক
মাকৰ আনন্দ মিলিল।

পুতলাই কলে, হে ভোজবাজ! বিক্ৰম কেনে পৰোপ-
কাৰী লোক দেখা। যি প্ৰাণক সৰ্বদায় ৰক্ষা কৰা কৰ্ত্তব্য
তাৰ মমতা এৰিও ৰাক্ষসৰ লগত যুঁজ কৰে। আৰু এজন
ৰামুণৰ লৰাৰ কাৰণে অত কষ্ট খাইছিল। আৰু চোৱা।

এনেকুৱা জিতেলিয়। যি কপৰতী কন্যাক দেখি বহুত লোক মোহিত হয় তাক অতি সহজতে বিয়া দি দিলে। আৰু বিয়াত যৌতুক স্বৰূপে অনেক মূল্যবান সামগ্ৰীও দিলে।

তাকে শুনি সিদিনাও বজা উভতিল। পাছদিনা উঠিব আহোতে ৪র্থ পুতলাই মাত লগালে—

চন্দ্ৰকলা

(চতুৰ্থ পুতলা)

চতুৰ্থ পুতলাই কলে, হে মহাবাজ। অধৈৰ্য্য হোৱাৰ কাৰণ কি? ধৈৰ্য্য ধৰি বিক্ৰমৰ কথা শুনা। বিক্ৰমে এটা খুব ভাল অট্টালিকা সজাবলৈ মন কৰিলে। তাৰ আচবাব গোটাৰলৈ পাত্ৰ-মন্ত্ৰীক ভাৰ দিলে। নানান ঠাইৰ পৰা আচবাব সংগ্ৰহ কৰিলে আৰু সুদক্ষ কাৰিকৰ লগালে। এটা নদীৰ পাৰত সুন্দৰ অট্টালিকা সজালে। তাত কোটি টকা খৰচ পৰিল।

এদিন বজা তালৈ চাবলৈ গল। মনোমোহা অট্টালিকা দেখি বজাৰ মন ভাল লাগিল। তাত থকা এজন ভিক্কাৰী বামুণে নিজকে নিজে কলে, হায়! “যদি মই এই ঘৰত থাকিব পাৰিলোঁহেঁতেন”। কথাষাৰ বজাই নিজ কাণে শুনিলে। তেতিয়াই সেই অট্টালিকাটো বামুণক উৎসৰ্গ কৰি দি দিলে। বামুণৰ মহা আনন্দ মিলিল। বামুণে

খোৱা-লোৱা কৰি, সেই বাতি তাতেই শুই থাকিল। টোপনিত বাজলক্ষ্মী আহি কলে, বাপু! মণি-মুক্তা বিবিধ বত্তে এই ঘৰ পৰিপূৰ্ণ হবলৈ তুমি প্ৰাৰ্থনা কৰা। বামুণে কিবা ভাবি একো নেমাতিলে। অলপ পাচতে লক্ষ্মী অদৃশ্য হল। দ্বিতীয় পৰত আকৌ আহি কলে—হে অজ্ঞান বামুণ ‘ক’ মই ক’ত বত্ৰবৰ্ষণ কৰোঁ। ভয়ত উত্তৰ নিদি বামুণ শুই থাকিল। বাতিপুৱা গা-পা ধুই বামুণ বাজসভালৈ গল।

বামুণৰ মনোহুখ দেখি বজাই সুধিলে। আপুনি মনমাৰি থকাৰ কাৰণ কি? বামুণে কলে—মহাবাজ! আপুনি পৰোপকাৰী, পৰহিতৈষী আৰু কৰ্মৰ দৰে দাতা। আপুনি কোটি টকা খৰচ কৰি বিৰাট অট্টালিকা সজালে আৰু তাকেই মোক দান কৰিলে। কিন্তু যোৱা বাতি মোৰ টোপনি নাছিল। তাত ভূত পিৰাচৰ অতিপাত অত্যাচাৰ। মহাবাজ! মোক অট্টালিকা নালাগে। মই খুজিয়েই খাম। বজাই হাঁহিলে আৰু ঘৰ সাজোঁতে যিমান ধন খৰচ হৈছিল সিমান ধন বামুণক দিয়ালে। বামুণে টকা লৈ বংমনেৰে গুচি গল।

কোনো মানব পাছত বজা তালৈ গল। আৰু বাতি তাতেই শুই থাকিল। টোপনি আহিব খোজোঁতে লক্ষ্মীয়ে বজাক ধন্যবাদ দি অদৃশ্য হল। তৃতীয় পৰত লক্ষ্মীয়ে বজাক সুধিলে “মহাবাজ! মই ক’ত বৰ্ষণ কৰোঁ। বজাই

কলে “মোৰ শোৱা ঘৰত বাদে আন ঠাইত বৰ্ণন কৰিব পাৰে।” বজাৰ নগৰত স্বৰ্ণৰূপী হ'ল। বাতিপুৰা বজাই দেখি মনত বৰ আনন্দ পালে। প্ৰজাৰ ধনকষ্ট দূৰ হ'ল।

মন্ত্ৰীয়ে স্মৃধিলে মহাৰাজ ! সোণবোৰ কি কৰা ভাল হ'ব ? বজাই উত্তৰ দিলে নগৰত ঢোলপিতি দিয়া যে যাৰ মাটিত যিমান সোণ পৰিছে সি সিমান লওক। কোনোৱে কাৰো ওপৰত যাতে কোনো অত্যাচাৰ নকৰে তাৰো হুকুম দিবা। ঢোলপিতি দিয়াত প্ৰজাই সোণবোৰ গোটালে।

পুতলাই কলে হে ভোজৰাজ ! ৰাজা বিক্ৰমাদিত্য এনে দাতা আৰু প্ৰজাৰ হিতকাৰী আছিল। তোমাৰ এনেকুৱা গুণ আছে নে ? ৰজা খং মনৰে উভতিল। পিছদিনা আহি সিংহাসনত উঠিব খোজোঁতেই পঞ্চম পুতলাই মাত লগালে—

লীলাৱতী

(পঞ্চম পুতলা)

পঞ্চম পুতলাই কলে, হে মহাৰাজ ! বিক্ৰমৰ গুণৰ কথা শুনা। বল আৰু অদৃষ্ট লৈ দুজনৰ বিবাদ হয়। দুয়ো দেৱৰাজ ইন্দ্ৰৰ ওচৰ চাপেগৈ। তেওঁ মীমাংসা নকৰি বিক্ৰমৰ ওচৰলৈ দুয়োকো পঠাই দিলে। বিক্ৰমে দুয়োৰো কথা শুনি ললে। ৰজাৰ অলপ চিন্তা হ'ল, বিধা ভাব জন্মিল। ছমাহৰ মূৰত আহিব কৈ দুয়োকো বিদায় দিলে।

ৰজা বিক্ৰম সম্ভ্ৰাসীৰ বেশেৰে বাহিৰ হ'ল। এই বিধা ভাবৰ মৰ্ম নজনা কৈ ৰজা ঘূৰি নাহে। এয়ে তেওঁৰ মনত ভাব। গৈ গৈ এক সদাগৰৰ ঘৰ পালে। ৰজাই চাকৰি বিচাৰি যোৱা বুলি কলে। সদাগৰে বেতনৰ কথা স্মৃধিলে। বিক্ৰমে কলে, “দিনে একলাখ সোণৰ মোহৰ পালে আনন্দ মনে কাম কৰিব পাৰোঁ।” তুমিনো ইমান বেতন লৈ মোৰ কি কাম কৰি দিবা। মই যাৰ তলত চাকৰি কৰোঁ তাৰ সকলো বিপদ গুছাম। এই বেতনতে ৰখাৰ সন্মত হ'ল। ৰজাই সদাগৰৰ ঘৰত থাকি যি ধন পায়, তাৰ আধাৰে দেৱতা-বামুণক পূজা কৰে। দ্বিতীয় ভাগৰ আধাৰে বৈষ্ণৱ, অন্ধ, অনাথ আৰু আতুৰক সহায় কৰে। বাকীৰ আধাৰে দুখী, দৰিদ্ৰ, ভোকাৰ আদিক খুৱায়। এইদৰে দিনৰ দৰমহা দিনে খৰচ কৰে। এদিনাখন সকলো ধন খৰচ হোৱাৰ পিচত এজন অতিথি আহিল। ৰজাই একো উপায় নেদেখি নিজৰ খৰ্গপাত বন্ধক থৈ অতিথিক শুশ্ৰূষা কৰিলে।

এইদৰে কিছুদিন চলাত সদাগৰ বিক্ৰমৰ সৈতে দূৰ-দেশলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

দৈৱক্ৰমে নাৱ ধুমুহাৰ কোবত ডুবো ডুবো হয়। বিপদত ৰক্ষা পৰিবলৈ, নাৱৰ ভাৰ কমিবলৈ বিক্ৰম নাৱৰ পৰা জাপ দি পৰিল। সদাগৰ নিৰাপদে গৈ থিক ঠাই পালেগৈ। ৰজা ভাহি ভাহি এটা দ্বীপত উঠিলগৈ। তাত এজনী ৰূপৱতী কন্যা আছিল। কন্যাৰ নাম সিংহৱতী।

বজা তালৈ গল। দেখিলে যে, ছুৱাৰ এখনত লিখা আছে, বিক্ৰমৰ লগত সিংহৰতীৰ বিয়া হব। বজা আচৰিত হ'ল। আৰু কন্যাৰ খবৰ কৰিলে। ছুৱাৰীহঁতে এজন ডেকা যুৱকৰ কথা শুনি স্তম্ভিত হ'ল। আৰু অতি সন্মানেৰে ভিতৰলৈ মাতি নিলে। অলপ পাছতে সিংহৰতীয়েও বিক্ৰমৰ পৰিচয় পালে। তাত তেওঁ কেবাদিনো মহাসুখেৰে থাকিল। শেষত উভয়েৰে অতি সমাবোধেৰে বিয়াৰ কাৰ্য্য সম্পন্ন হ'ল। বজা নিজ ৰাজ্যলৈ উভতিল।

বিক্ৰম আহি অম্বাৰতী নগৰত সোমাল। তাত এটা নদীৰ পাৰত এজন সন্ন্যাসী আছে। বজাই তেওঁক প্ৰণাম জনালে। সন্ন্যাসীয়ে এধাৰ মালা দি আশীৰ্বাদ কৰিলে। তুমি সকলো কাৰ্য্যতে বিজয়ী হ'ব পাৰিবা। বজা তাৰ পৰা গৈ গৈ বাটতে দুই ভিক্ষুকক পালে। সিহঁতে কলে, মহাৰাজ! আপোনাৰ ৰাজ্য উজ্জয়নী নগৰৰ পৰা উভতি আহিলোঁ, আমি ভিক্ষা নাপালোঁ। সেই মালাধাৰ দি বজা গুছি গ'ল। মালাৰ পৰা সকলো বস্তুৰ উদ্ভব হয়।

বজা গৈ ৰাজধানী পালে। সকলো বাদ্য বাজি প্ৰজাৰ আনন্দৰ ৰোল উঠিল। সেই লোক দুজন তাত বহি থকা বজাই দেখা পালে। বজাই কলে, বল বিনা অদৃষ্টে, অদৃষ্ট বিনা বলে একো কৰিব নোৱাৰে। গতিকে দুয়ো সমান। দুয়ো গুছি গ'ল।

মহাৰাজ! চোৱা, বিক্ৰম কেনে প্ৰতাপী, গুণী, দাতা আৰু সংসাহসী। সিদিনাও ভোজৰজা উভতিল। পিছদিনা আহোঁতে—

কামকন্দলা

(ষষ্ঠ পুতলা)

ষষ্ঠ পুতলাই হাঁহি হাঁহি কলে। হে মহাৰাজ! বিক্ৰম বহা সিংহাসনত তুমি বহোঁ। বলিও বহিব নোৱাৰিবা। এই সিংহাসন তেওঁৰ দৰে গুণী বজাৰ হে যোগ্য। বাক গুণৰ কথা কওঁ শুনা।

এদিন বজা ৰাজসভাত বহি আছিল। তাত এজন বামুণে কলে, মহাৰাজ। উত্তৰে হাবি তাৰ পিছত পৰ্বত তাৰ পিছত সাগৰত এটা স্তম্ভ আছে। সূৰ্য্য উদয়ৰ লগে লগে এই স্তম্ভ ওখ হৈ হৈ থিক ছপৰীয়া সূৰ্য্যক চোৱেগৈ আৰু স্তম্ভত বহি সূৰ্য্যই আহাৰ কৰে।

সূৰ্য্যৰ তেজ কমাৰ লগে লগে স্তম্ভও নাইকিয়া হয়। বজাই আচৰিত সন্ধান এটা পাই ভাবিলে আৰু বামুণক দান দক্ষিণা দি বিদায় দিলে।

তাল-বেতালক বজাই মাতিলে। দুয়ো ৰজাক তালৈ লৈ গ'ল। বজাই অতি মনোহৰ দৃশ্য, মনোমোহা স্তম্ভ দেখি বিস্ময় মানিলে। ৰাতি তাতে কটালে। পিছদিনা সাগৰৰ মাজত আকৌ স্তম্ভ ওলাল।

বজাৰ কথাতে তাল-বেতালে বজাক স্তম্ভৰ ওপৰত তুলি দিলে। স্তম্ভৰ ওপৰলৈ উঠাৰ লগে লগে বজাৰ গাত বৰকৈ তাপ পৰিল। শেষত বজাৰ শৰীৰ পুৰি আঙঠাৰ দৰে হল।

ভবদুপৰীয়া বজাৰ শ দেখি, সূৰ্য্যদেৱ আচৰিত আৰু স্তম্ভিত হল। কিছুপৰ গুণা-গঠা কৰি শটোৰ মুখত সূৰ্য্যই অমৃত দিলে। বজাই বাম নাম স্মৰি উঠি সূৰ্য্যক দেখিয়েই সাষ্টাঙ্গে প্ৰণাম জনালে। সূৰ্য্যদেৱে বজাৰ পৰিচয় ললে। মানুহৰ ইমান সংসাহস দেখি সূৰ্য্যদেৱে অত্যন্ত আচৰিত হল। আৰু অতি আনন্দেৰে বজাক নিজৰ কুণ্ডল দি কলে ইয়াৰ পৰা দিনে এশ ভাৰ সোণ উৎপন্ন হয় আৰু ইয়াক পিন্ধিলে চিৰকাল নিৰ্ভাৱে ৰাজ্য চলাব পাৰিবা। সূৰ্য্য লাহে লাহে পশ্চিমলৈ গল। স্তম্ভও চাপৰি গল। বজাক তাল-বেতালে নিজ নগৰলৈ লৈ গল। বথৰ পৰা নমা মাত্ৰকতে এক সন্মাসীয়ে বজাক দেখি সেই কুণ্ডল জোৰা দিবলৈ ভিক্ষা মাগিলে। বজাই হৰ্ষচিত্তে দি দিলে।

পুতলাই কলে, চোৱা। ভোজৰাজ! যদি তোমাৰ এনে-কুৰা ক্ষমতা আছে, তেন্তে আহা, ইয়াত বহাহি। সিদিনাও বহুত ভাবি গুণি বজা নবাহিল।

পাছদিনা বজাই বৰকচি মন্ত্ৰীক মাত দি কলে—আজি আৰু কাৰো নিষেধ নুশুনোঁ। সিংহাসনত উঠিমেই। এই বুলি বজাই সিংহাসনত ভৰি দিব খোজোঁতেই সপ্তম পুতলাই মাত লগালে—

কামুদী

(সপ্তম পুতলা)

পুতলা আহি ভৰিৰ আগত পৰিল। বজাই কাৰণ স্মৃধিলে, পুতলাই কলে মই সত্যযুগৰ অবলা তুমি কলি-যুগৰ বজা। বিশ্বকৰ্ম্মা মোৰ জন্মদাতা। মই পোনতে বাহুবল বজাৰ ওচৰত আছিলোঁ। বজাই মোক বিক্ৰমা-দিত্যক দিছিল। বিক্ৰমে বৰ আদৰ সাদৰ কৰি ৰাখি-ছিল। তেওঁ স্বৰ্গী হোৱাৰ লগে লগে আমাৰো সুখৰ অন্ত পৰিল। বিক্ৰমৰ দৰে ডাঙৰ বজা পৃথিবীত বোধহয় নাই। হে ভোজৰাজ! তেওঁৰ বাক এটা কথা শুনা।

এদিন ৰাতি দোভাগ গঢ়ি যোৱাত, নগৰত এজনী তিবো-তাৰ কান্দোন শুনি তেওঁ সাৰ পালে। কান্দোন অনুসৰণ কৰি বজাই হাতত তবোৱাল লৈ খোজ ললে। গৈ গৈ এখন নদী পালে। পাৰত থিয় হৈ দেখে যে, সি পাৰে যুৱতী এজনীয়ে খুব কান্দিছে। বজাই সেই নিশা সেই নদীত নামি সাতুৰি পাৰ হল। আৰু তেওঁ কন্দাৰ কাৰণ স্মৃধিলে। তেওঁ কলে মোৰ স্বামী চোৰ বুলি ধৰা পৰিছে আৰু বিচাৰকে শূলত দিব দিলে। মোৰ দুখৰ কপাল বুলি পুনৰাই ইনাই বিনাই কান্দিব ধৰিলে।

বজাই বহুত বুজালে। কলে, “তুমি কি পালে সন্তোষ পোৱা।” তোমাক চুমা খাব পালেও মই শান্তি পাবোঁ।

বজ্জাই তাইৰ সন্তোষৰ কাৰণে মত দিলে। তাই বজ্জাৰ কান্ধত উঠি নদী পাৰ হবলৈকে ইচ্ছাও কৰিলে। শিথক সেয়ে হল। বজ্জাই হকা বাধা নকৰিলে। নদীৰ ইপাৰ পোৱাত তাই হাঁহি হাঁহি কলে, মহাৰাজ বিক্ৰম! মই কালী। তোমাৰ ওপৰত পৰম তুষ্ট হলোঁ। কি বৰ লাগে কোৱা! বজ্জাই কলে, যদি প্ৰকৃততে কালী হোৱা তেন্তে অন্তৰ্গত দেৱীক দিয়া। কালী তথাস্ত বুলিলে আৰু বজ্জাক ওচৰৰ দেৱালয় এখনলৈ লৈ গল। দুৱাৰ খুলি অন্তৰ্গত ওলাই আহিল। কালীয়ে সকলো কথা কোৱাত অন্তৰ্গতই হাঁহিলে—আৰু বজ্জাক এখন মোনা দি কলে, “খাদ্যবস্তুৰ দৰকাৰ হলেই ইয়াতে পাব।”

মোনাখন লৈ বজ্জা উভতি আহি, শুই থাকিল। বাতি পুৱা তেওঁ ফুৰিবলৈ গৈ গৈ নদীৰ পাৰ পালে। তাত দেখিলে যে এজন বামুণে গা-পা ধুই বিষন্ন মনেৰে বহি আছে। বজ্জাই কাৰণ সুধিলে। কলে, মহাৰাজ! আমাৰ দুখৰ কথানো কি কম? আজি দুদিন ধৰি লঘোনে আছোঁ। বামুণৰ চকুৰ পানী গিব্ গিব্ কৈ পৰিব ধৰিলে। সেই মোনা খনৰ পৰা নানান খাদ্যবস্তু উলিয়াই তেওঁক দিলে। বামুণে মনৰ আনন্দে তৃপ্তি পলুৱাই খালে আৰু খোৱাৰ লগে লগে মোনাখনৰ গুণ বখানি বজ্জাত মোনাখনো খুজিলে।

বজ্জাই হাঁহিমুখে মোনাখন দি ৰাজকাৰেঙলৈ গুছি গল। চোৱা। ভোজৰাজ! এনে কষ্টেৰে পোৱা মোনা-

খনো বিক্ৰমে তৎক্ষণাত্ দিব পাৰিছিল। তুমি এনেকুৱা সংসাহসী আৰু দানী হোৱানে তোমাৰ মনত ভাবি চোৱা। পাছতো ইয়াত বহিবলৈ আহিবা। ভোজৰাজই সিদিনাও সিংহাসনত উঠা নহল। পিছদিনা আহোঁতে—

পুত্ৰপাবতী

(অষ্টম পুতলা)

পিছদিনা আকৌ সিংহাসনত উঠিব খোজোঁতেই অষ্টম পুতলাই মাত লগালে; মহাৰাজ! তুমি সিংহাসনত উঠাৰ আগতে মোৰ এবাৰ কথা শুনি লোৱা।

এই সিংহাসন মহাৰাজ বিক্ৰমাদিত্যৰ আছিল। এদিন ৰাজসভাত বহি আছে। এনেতে এজন মিস্ত্ৰীয়ে এটা কাঠৰ ঘোঁৰা আনি বজ্জাক দিলে। ঘোঁৰাটোৱে আহাৰ পানী একো নেখায়; অথচ দুগুণৰ বখৰ ঘোঁৰা যেন অতি বেগে চলিব পাৰে। মিস্ত্ৰী জনে ঘোঁৰাটো দৌৰায় দেখুৱালে। বজ্জা আৰু ৰাজসভাৰ সকলোৱে এই কাঠৰ ঘোঁৰাৰ কাৰ্য্য দেখি বিস্ময় মানিলে। বজ্জাই মিস্ত্ৰীজনক একলাখ টকা দিবলৈ লুকুম কৰিলে। কাঠৰ ঘোঁৰা এটাৰ মূল্য একলাখ টকা বুলি, বহুতে কোৱা মেলা কৰা, বজ্জাৰ কাণত পৰিল। বজ্জাই দুইলাখ টকা দিলে। টকা লৈ মিস্ত্ৰী আনন্দ মনেৰে ঘূৰলৈ গল।

পিছদিনাখন ঘোঁবাটো বজ্জসভালৈ অনা হল। কোনোৱে
লুঠাত বজ্জা নিজেই উঠিল। ঘোঁবা খুব বেগত চলিল।
বজ্জাৰ মূৰটো গছৰ ডালত লাগি, বজ্জা পৰি গল। তেওঁ
হাত ভৰিত কিছু আঘাত পালে। তাৰ পৰা উঠি বজ্জাই
নগৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে; কিন্তু বাট ভুল হোৱাত গৈ গৈ
এখন ডাঠ হাবিত সোমোল। বহুত চেষ্টা চলালে; কিন্তু
সিদিনা হাবিৰ পৰা কোনো মতে ওলাব নোৱাৰিলে।
আনকি ক্ৰমে গৈ গৈ এটা প্ৰকাণ্ড গুহা পালে। এই
বকমে বজ্জাৰ ২৩ দিন গল। গুহাৰ কিছু দূৰত গৈ দেখে
যে এটা প্ৰকাণ্ড অট্টালিকা। অট্টালিকাটো অনেক বয়-
বস্ত্ৰে পৰিপূৰ্ণ।

তাৰ ওচৰৰ এজোপা গছত এটা বান্দৰ বহি আছে।
সেই গছৰ ওচৰতে ছটা পকা নাদ। নাদৰ কাষতে এজোপা
ফলৰ গছ। ফল খাবৰ আশাৰে বজ্জা গৈ গছত উঠিল।

থিক ভৰপূৰীয়া। তেতিয়া এজন যোগী আহি
নাদৰ পৰা পানী তুলিলে। যোগীক দেখি সেই বান্দৰটো
নামি আহিল। ওচৰ পাওঁতে বান্দৰৰ গাত যোগীয়ে পানী
ঢালি দিলে। তেতিয়া বান্দৰ গুছি এজনী অতি ৰূপৱতী
সুন্দৰী যুৱতী হল। ছয়ো সেই অট্টালিকাত সোমালগৈ।
দিনটোৰ বাকী বেলা ছয়ো সেই ঘৰতে খোৱা-লোৱা কৰি
অতি আনন্দৰে কটালে। সন্ধ্যা হল। তেতিয়া ছয়ো
আহি আনটো নাদৰ ওচৰত থিয় দিলে। যোগীয়ে সেই

নাদৰ পানী সুন্দৰীৰ গাত ঢালি দিলে। তেতিয়া এজনী
বান্দৰী হল। আগৰ গছত উঠি থাকিল গৈ। যোগী
হাবিলৈ গুছি গল।

বিক্ৰমে এই কাণ্ড দেখি অবাক হল। গছৰ পৰা নামি
নাদৰ পানী তুলিলে। বান্দৰী নামি ওচৰ পাওঁতেই গাত
পানী দিলে। তৎক্ষণাত সুন্দৰী যুৱতী বাণীতকৈও ৰূপৱতী
নাৰী হল।

তাই বজাক কলে, তুমি মোৰ মুখলৈ নেচাবা আৰু
গাত হাত নিদিবা। যোগীয়ে জানিলে তোমাক শাপি
ভস্ম কৰিব। বজাই ভয় নাই বুলি তেওঁৰ পৰিচয় শুধিলে।

তাই কলে, মই কামদেৱৰ কন্যা। মোৰ নাম পুত্ৰ-
পাবতী। বাৰ বছৰতে যোগীৰ ইয়াত আহিছোঁ। এতিয়া
সোতৰ বছৰ। যোগীয়ে মোক এই অৱস্থা কৰি ৰাখিছে।

পিছদিনা আহি আকৌ আগৰ দৰে যুৱতী-নাৰী
কৰিলে। আৰু ছয়ো গৈ অট্টালিকাত খোৱা-লোৱা কৰিলে।
যুৱতীয়ে কলে, প্ৰভু! মোক আপুনি এটা ভাল বস্তু
দিয়ক যোগীয়ে এটা পছম ফুল দি কলে,—ইয়াৰ পৰা
দিনে এটাকৈ সোণৰ মানিক উৎপন্ন হয়। ফুলটো কেতিয়াও
মুণ্ডকায়। সন্ধ্যা সময়ত আকৌ তাইক বান্দৰী কৰি যোগী
যোগৰ স্থানলৈ গুছি গল।

পিছদিনা বজাই আগৰদৰে বান্দৰীক যুৱতী-নাৰী কৰিলে
আৰু ভাল-বেতালৰ সহায়ত নিজ নগৰলৈ উভতিল।

বজা গৈ নিজ বাজ্য পালে। তেওঁৰ হাতত ধৰি বাজ-কাৰেঙলৈ খোজ লৈছে। বাটতে লৰা এটাই খুৱতীৰ হাতৰ পছম ফুলটো দেখি গাউৰী পাতিলে। খুৱতীয়ে ফুলটো লৰাটোক দি দিলে। সি ফুলটো পায় হৰ্ষচিন্তে ঘৰলৈ গল।

ফুলটো নি লৰাই বেবত আৰি থৈছে। পুৱা দেখিলে যে ফুলৰপৰা এটা সোনৰ মাণিক হৈছে। লৰাৰ পিতাক সামান্য বেপাৰী। সি মাণিকটো পায় ফুলটো বৰ যতনেৰে ৰাখিলে। ফুলৰপৰা বহুত মাণিক হল। বেপাৰীয়ে মাণিক বেচিবলৈ নগৰলৈ গল। পুলিচে দেখি তাক ধৰি নিলে। কাৰণ, সামান্য বেপাৰীয়ে অতবোৰ মাণিক ক'ত পালে? বেপাৰীয়ে চোৰ নহয় বুলি বজাৰ আগত কান্দি কান্দি কলে। আচল কথা বজাই বুজি তাক সত্যবাদী সৎসাহসী বুলি দহ হাজাৰ টকা পুৰস্কাৰ দি বিদায় দিলে।

পুতলাই কলে দেখা। বিক্ৰমৰ ধৰ্ম, কৰ্ম কেনে। তুমি মুৰ্খৰ দৰে গপ মাৰা উচিত নহয়। বজাই ছখ মনেৰে ঘৰলৈ উভতি গল। পিছদিনা আহোঁতে—

মধ্যমাৱতী।

(নবম পুতলা)

নবম পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! বিক্ৰমৰ গুণৰ কথা শুনা। বিক্ৰমে এটা যজ্ঞ পতাৰ মনস্থ কৰিলে।

যজ্ঞ আৰম্ভ হল। তালৈ গুৰু-গোঁসাই, ছখী-দৰিদ্ৰ অনেক লোক আহিল।

যথা সময়ত যজ্ঞবেদীত মন্ত্ৰপাঠ আৰম্ভ হল। তাত এজন বুঢ়া বামুণ আহিল। বজাই দেখা পায়, মনেৰে তেওঁক প্ৰণাম জনালে। বামুণে জানিব পাৰি বজাক আশীৰ্বাদ দিলে। মন্ত্ৰপাঠৰ শেষত বজাই সুধিলে, দেউ! প্ৰণাম কৰাৰ আগতে আশীৰ্বাদ দিলে শাপা যেন হয়। বামুণে উত্তৰ দিলে মহাৰাজ! আপুনি মনে মনে প্ৰণাম কৰা কথা মই জানিছোঁ। বজাই ব্ৰাহ্মণ সৰ্ব্বজ্ঞ ভাবি এক-লাখ টকা দক্ষিণা দিলে। আন আন যজ্ঞৰ কাৰ্য্য কৰা ব্ৰাহ্মণকো এইদৰে লাখ লাখ টকা দিলে। তাৰ উপৰিও ছখী-দৰিদ্ৰ কণা-কুজা সকলোকে যথেষ্ট কপে দান দি বিদায় দিলে। যাতে এই দানেৰে প্ৰতিজনৰ ঘৰৰ খৰচ অন্ততঃ পাচ বছৰলৈ চলে।

পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! তুমি তেওঁৰ দৰে দানী-মানী নোহোৱা। সেয়েহে ইয়াত বহিবলৈ বাধা দিছোঁ। গদ-ভক উত্তম শয্যা দিয়া, বান্দবৰ গলত মুক্তাৰ হাৰ পিন্ধোৱা যেনে অশোভন তোমাক এই সিংহাসনত বহিব দিয়াও তেনে অশোভন। কথা শুনি বজা বেজাৰ মনেৰে ঘৰলৈ গুছি গল। পিছদিনা বজাই নিজে বিক্ৰমৰ গুণ কবলৈ পুতলাক অনুৰোধ কৰিলে। তেতিয়া—

প্ৰেমৱতী

(দশম পুতলা)

ভোজবজা সিংহাসনৰ ওচৰ পাওঁতেই পুতলাই মাত দিলে মহাবাজ ! মোৰ কথা এষাৰ শুনা । বিক্ৰম আৰু বাণী ফুৰিবলৈ গল । তেতিয়া বসন্ত কাল । লগত পাত্ৰ-মহু আৰু গায়ক-গায়িকাও গৈছে । গৈ গৈ এখন বন পালে বনৰ মাজত থকা এজন বামুণ আহি বজাক প্ৰণাম জনালে এই বামুণৰ আচল ঘৰ কলিঙ্গ দেশত । বজাই তালৈ অহাৰ কাৰণ সুধিলে । বামুণে কলে, মহাবাজ ! মোৰ বিয়াৰ কাৰণে আপোনাৰ ওচৰ চাপিছোঁ । আপুনি কৃপা কৰক । মোৰ কথা শুনক ।

তপত ঘিউৰ সাগৰৰ মাজত এটা দ্বীপ আছে । তাত এজনী কপৱতী কন্যা আছে । সেই কন্যা পাবলৈ বহুত বাজ-কোৱৰে যত্ন কৰিছিল কিন্তু তপত ঘিউৰ সাগৰত পৰি পৰি ভস্ম হৈছে । বজাই একো নকলে । সি তাতেই বল ।

পিচদিনা বাজসভাত নৰ্ত্তকীৰ নাচ-গান চলিছে । বজাই কলে তুমি ইয়াৰে কপ-গুণ চাই এজনী লব পাৰা । সি উত্তৰ দিলে মহাবাজ ! সিংহ সাতদিন লঘোনে থাকিলেও ঘাঁহ নেথায় । মই সেই কন্যা নাপালে, নৰ্ত্তকীৰ বিয়াত নবহোঁ

পৰমাৱতী

৩০

পিচদিনা তাল-বেতলৰ সহায়ত বজাকন্যাৰ ওচৰলৈ গল । কন্যাৰ কাৰণে বহুত বাজকোৱৰ মৰাও দেখিলে । গা-পা ধুই বজাকন্যাৰ ওচৰলৈ গল । অলপ ঠাই সাতোৰ দি যোৱাত, বজাৰ শৰীৰ তপত ঘিউত জোলা বান্ধি উঠিছে । তাল-বেতলে অমৃত আনি বজাৰ গাত দিলে । বজাক দেখি দেৱতা ভাবি কন্যা সন্তুষ্ট হ'ল । কন্যাৰ কপ দেখি বজাও সন্তুষ্ট হ'ল । কন্যাৰ কপত দেৱতায়ো ধন্য দিব ।

কনাদাতাই অসম্ভৱ পণ কৰা বুলি ভাবিছিল । বিক্ৰমে পণ বন্ধা কৰিলে । কন্যাৰ সকলো ভাৰ বিক্ৰমৰ ওপৰত অৰ্পণ কৰিলে ।

তাল-বেতলৰ সহায়ত কন্যাক লৈ বজা উভতিল । আৰু অতি পয়োভৰেৰে সেই লৰাৰ লগত কন্যাৰ বিয়া শেষ কৰিলে ।

হে ভোজবাজ ! বিক্ৰমে নিজৰ প্ৰাণৰ মমতা এৰিও সাধাৰণ লৰাৰ কাৰণে কন্যাক আনি দিলে । তেওঁ কেনেকুৱা পৰোপকাৰী বজা । তুমি তেনেকুৱা কঠোৰ পৰিশ্ৰমী, সাহসী, দাতা হ'ব পাৰিছা নে ? সেয়েহে এই সিংহাসনত বহাৰ যোগ্য তোমাৰ নাই । কথা শুনি ভোজবজা বিমৰ্ষ মনেৰে উভতিল । পিছদিনা আহোঁতে—

পৰমাৱতী

(একাদশ পুতলা)

একাদশ পুতলাই কলে । হে মহাবাজ ! প্ৰথমে মোৰ কথা এটা শুনা । পাছত ইয়াত বহিবা ।

ছপৰ বাতি । কোনোবাই খুব কান্দিছে । কান্দোন শুনি বিক্রম বিচনাৰ পৰা উঠিল । কান্দোন অনুসৰণ কৰি বজা গৈ গৈ এজনী তিবোতাক দেখিলে । এই পাপীৰ হাতৰ পৰা মোক কোনে বন্ধা কৰে “এই বুলি তাই কান্দি কান্দি চিঞৰিছে । এজন বান্ধসে তাইক জুলুম কৰিছে । বজাই তাক বাধা দিলে । তাৰ বৰ খং উঠিল । বজাক মাৰিবলৈ লৰি আহিল । তেতিয়া বজাই হাতৰ তবোৱাল পাত তাৰ ডিঙিত থলে । সি ছুইখণ্ড হৈ পৰি গল । এই ছুইখণ্ডৰ পৰা দুটা ভয়ানক বান্ধস জন্মিল । বজাই আচৰিত মানিলে । কিন্তু বান্ধসে বজা বিক্রম বুলি বুজি পাই গল ।

আকৌ সি আহি তিবোতাজনীক টানি নিলে । বজাই তাল-বেতলক মাতিলে । বহু যত্ন কৰি এই বান্ধসক মাৰিলে ।

বিক্রমে তেতিয়া তিবোতাজনীৰ পৰিচয় সুধিলে । তাই কলে” মহাৰাজ ! মই সিংহল দ্বীপৰ এক বামুণৰ কন্যা । মই সখীহঁতৰ সৈতে গা ধুই আছিলোঁ । এই বান্ধসে ধৰি মোক ইয়ালৈ আনিছে । আপুনি মোৰ পিতৃ । আপুনি মোৰ জীৱন বন্ধা কৰিলে । সুন্দৰী ধুনীয়া ছোৱালী । বজাই বাজটোললৈ লৈ গল ।

বজাৰ কথামতে মন্ত্ৰীয়ে এটি সুন্দৰ বামুণৰ লৰা আনিলে । বাজকন্যা বিয়া দিয়াৰ দৰে, অতি সমাৰোহেৰে উভয়ৰ বিয়া সম্পন্ন কৰিলে । আৰু বজা বিক্রমে যোতুক স্বৰূপে দাস-দাসী, ধন-সম্পত্তি অনেক দিলে ।

হে ভোজৰাজ ! তোমাৰ এনেকুৱা সাহস আছে নে ? মিছাকৈ ইয়াত বহিব খোজা । সিদিনাও বজা গুছি গল । পিছদিনা আহোঁতে: -

কীৰ্ত্তিমতী

(দ্বাদশ পুতলা)

দ্বাদশ পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ ! শুনা, এদিন বিক্রমাদিত্যই সভাসদ সকলক সুধিলে । আপোনালোকে দানী লোক কিছুমানৰ নাম কওঁক । বজাই কাৰো পৰা একো উত্তৰ নাপালে । পিছদিনা আকৌ এই প্ৰশ্ন উঠিল । এজন বামুণে কলে । “মহাৰাজ ! আপোনাৰ দৰে দাতা আৰু দানী লোক থকা শুনা নাই । মই কেবাবছৰো দেশ ভ্ৰমণ কৰিলোঁ । কেৱল এজন নামিক দাতাক পালোঁ ।

এখন দ্বীপত এক বজা আছে । তেওঁ সদায় ধৰ্ম্মকাৰ্য্য কৰে । গা-পা ধুই উঠি প্ৰত্যেক দিনে লাখ টকা দান কৰিছে জল-পানী খায় । আন আন ধৰ্ম্মকাৰ্য্যও বহুত কৰে ।

কথা শুনি বজা তালৈ যোৱাৰ থিৰ কৰিলে । তাল-বেতাল উপস্থিত হল । বামুণৰ কথামতে বজা বিক্রম তালৈ গল । সেই মনোমোহা দ্বীপ পালে । তাল-বেতাল উভতিল ।

বিক্রমে ছুৱৰীক মাত লগালে । ছুৱৰী বোপাইঁত ! ছুৱাৰ খোলা তোমালোকে বজাক জনোৱাগৈ যে এজন মানুহ আহিছে । তেওঁ চাকৰি বিচাৰিছে ।

বজাই খবৰ শুনিলে । আক মানুহ জনক মাতি নিলে
বজাই শুনিলে, তোমাক বেতন কিমান লাগিব? তুমিনো
কি কাম কৰিবা? অচিনাকি মানুহ জনে উত্তৰ দিলে ।
মহাৰাজ! মোৰ বেতন দিনে প্ৰতি চাৰি হাজাৰ টকা ।
মই গৰাকীৰ যেই সেই বিপদ হলেই উদ্ধাৰ কৰিম । কথা
শুনি বজা খুচি হল । আক হৰ্ষচিত্তে চাকৰিত নিয়োগ
কৰিলে ।

বজাই অনুমান কৰি বুজিলে যে সেই বামুণৰ কোৱা
কথা সঁচা । বজাই প্ৰত্যহ লাখ টকা দান দিয়ে । অত-
বোৰ ধন ক'ত পায়! এই বিষয়ে বিক্ৰমে চিন্তা কৰিব
ধৰিলে ।

এদিন ঘোৰ অন্ধকাৰ নিশা বজা কাৰেঙৰ পৰা বাহিৰ
ওলাল । আক গৈ গৈ এখন বন পালে । বিক্ৰমেও বজাৰ
পিছে পিছে খোজ ললে । গৈ গৈ এখন ডাঙৰ ডাঠ হাবিত
সোমাল । তাত এটা প্ৰকাণ্ড পুখুৰী আছে । পুখুৰীৰ পাৰত
এখন দেৱালয় আছে । দেৱালয়ৰ সুন্দৰ মন্দিৰৰ সম্মুখত
এটা সৰু পুখুৰী । এই পুখুৰীত ঘি উতলি আছে । অৰ্থাৎ
উতলা ঘিৰ পুখুৰী । বজাই মন্দিৰত সোমাই দেৱী-সেৱা
কৰিলে । তাৰ পৰা ওলাই আহিল । আক দৌৰ দি
উতলি থকা তপত ঘিৰ পুখুৰীত জাপ দি পৰিল । বজাৰ
গা সিজি প্ৰাণবায়ু উৰি গ'ল । শৰ ওচৰলৈ ভূত-পিশাচ
আহি ভৰি পৰিল ।

অলপ পাছতে এক অপকপা দেৱী তাত উপস্থিত হল ।
দেৱীয়ে অমৃত বৰ্ষণ কৰিলে । বজা সজীৱ হল । বাম
নাম স্মৰি দেৱীক প্ৰণাম জনালে । দেৱীয়ে আশীৰ্বাদ দিলে
আক মন্দিৰৰ পৰা এক লাখ টকা গনি বজাক দিলে ।
বজা নিজ ঠাইলৈ উভতিল ।

এই কাৰ্য্যবোৰ বিক্ৰমে চাই আছিল । বিক্ৰম তাত
জাপ দি পৰিল । দেৱীয়ে আগৰ বজাৰ দৰে বিক্ৰমক
জীয়ালে । আক আশীৰ্বাদ দি এক লাখ টকা দিলে । পুনঃ
বিক্ৰম ঘিৰ পুখুৰীত জাপ দি পৰিল । সিবাৰ দেৱীয়ে দুই
লাখ দিলে । এই বকমে বিক্ৰম তাত সাতবাৰ পৰিল ।
দেৱীয়ে সাতবাৰত আঠাইশ লাখ টকা দিলে ।

পুনঃ জাপ দিবলৈ গ'ল । তেতিয়া দেৱীয়ে কলে ।
বাপা! আক জাপ নিদিবা । মই তোমাৰ ওপৰত অতি
সন্তুষ্ট হৈছোঁ । কি বৰ লাগে কোৱা । আই! যদি মোক
দয়া কৰে তেন্তে যি মোনাৰ পৰা মোক টকা দিছে, সেই
মোনাখন মোক দিব লাগে । অতি আনন্দৰে দেৱীয়ে সেই
ধনৰ মোনাখন বিক্ৰমক দি দিলে । বজা বিক্ৰম উভতি
আহি শুই থাকিল ।

পিছদিনা বাতি বজা আকৌ তালৈ গল । দেখে যে
তপত ঘিৰ পুখুৰী শুকাই গৈছে । শ্মশান যেন হৈছে ।
তাত থাকিবই নোৱাৰি । যেন বৰ ভয় ভয় লাগে । বজা বিষন্ন
মনেৰে ঘৰলৈ ঘূৰি আহিল ।

পিছদিনা বাজসভা বহিল। বজ্জাৰ মন অতি বিষণ্ণ। দান-দক্ষিণা দিয়াও বন্ধ হৈছে। বিক্রমে বুজিলে আৰু সকলো দুখৰ প্ৰতিকাৰ কৰাৰ সাজু হ'ল। বজ্জাই সকলো কথা কলে। তেতিয়া বাজসভাত বিক্ৰমে সেই ধনৰ মোনাখন বজ্জাক দিলে। বিক্ৰমৰ কাৰ্য্য দেখি বজ্জা আৰু সভাসদ সকলো আচৰিত হ'ল। বিক্ৰমাদিত্য বজ্জা বুলি বুজিব পাৰি আনন্দৰে বজ্জাৰ চকুৰ পানী ওলাল আৰু বিক্ৰমৰ ভৰিত দীঘল দি পৰিল। ছয়ো অনেক কথা-বতৰা পাতিলে। শেষত তাল-বেতলক মাটিত বিক্ৰম বথেৰে তাৰ পৰা উভতিল।

ভোজবাজ! দেখা, বিক্ৰমৰ অতুলনীয় সাহস, আচৰিত দান আৰু আচৰিত ত্যাগ। যাৰ তলত চাকৰ খাতিছিল সেইজনে বাজসমাজতে কিমান সন্মান কৰিলে। তোমাৰ এনেকুৱা কি গুণ আছে? পিছদিনা সিংহাসনত বহিব আহোঁতে—

ত্ৰিলোচনী

(ত্ৰয়োদশ পুতলা)

ত্ৰয়োদশ পুতলাই কলে, হে ভোজবাজ! শুনা, এদিন বজ্জা বিক্ৰম মৃগয়ালৈ গ'ল। তেওঁ এটা মৃগ খেদি খেদি,

ঘোৰ অৰণ্যত সোমালগৈ। বজ্জা অকলশৰীয়া হ'ল। বহুত বিচাৰিলে। বজ্জাক নাপায়, লগৰীয়াবোৰ উলতি আহিল।

বজ্জাই বাট হেৰুৱালে। ৰাতি এখন নদীৰ পাৰত থকা ভাৰিলে। তেওঁ তাত গছ এজোপাৰ তলত বহিল। দেখিলে যে নদীত এটা মৰা শ ভাহি ভাহি আহিব ধৰিছে। তাৰ পিছে পিছে এক যোগী আৰু এটা পিশাচ আহি আছে। পিশাচে শটো খাব খোজে, কিন্তু যোগীয়ে বাধা দিয়ে আৰু পাৰত তুলি জীয়াব খোজে। ছয়োৰো মনোভাৱ বজ্জাক জনালে।

যোগীয়ে কলে, মই যোগৰ বল পৰীক্ষা কৰিবলৈ শটো জীয়াব পাৰোঁ। নে নোৱাৰোঁ চাব খোজোঁ। পিশাচে কলে, মই খাদ্যবস্তু কেতিয়াও এৰি দিব নোৱাৰোঁ, পাইছোঁ। যেতিয়া খামেই।

ছয়োৰো তৰ্ক শুনি বজ্জাই কলে, মই বাক বিচাৰ কৰোঁ। কিন্তু মোক হলে পুৰস্কাৰ লাগিব। কথা শুনি, যোগীয়ে এখন মোনা দিলে আৰু তাত যি বস্তু খোজা হয় তাকেই পাই বুলি কলে। পিশাচেও একখণ্ড চন্দন কাঠ দিলে, এই চন্দনৰ ফোট ললে সকলো কাম সিদ্ধ কৰিব পাৰি। আৰু ফোট লোৱা মাত্ৰকে মই সহায় হওঁ।

ছয়োৰো বস্তু দুটা বজ্জাই গ্ৰহণ কৰিলে। বজ্জাই পিশাচক কলে, তুমি মোৰ এই প্ৰকাণ্ড ধুনীয়া ঘোঁৰাটোকে খোৱা। আৰু শটো যোগীক দিয়া। ছয়ো তাতে সন্তুষ্ট হৈ বংমনেৰে গুছি গ'ল।

হে ভোজবাজ ! বিক্রমাদিত্য বজাৰ ঘোঁৰাটো কেনেকুৱা এবাৰ ভাবি চোৱাচোন । বজাই তাল-বেতলক মাতিলে আৰু তাৰ পৰা বথত উঠি নিজ ৰাজ্যলৈ গল । বাটতে এজন ভিখাৰীয়ে বজাক দেখি খাবৰ বস্তু খুজিলে । সেই যোগীয়ে দিয়া মোনাখন দিলে আৰু তাৰ গুণৰ কথাও কলে ।

পুতলাই কলে হে ভোজবাজ ! এনেকুৱা বিচক্ষণ গুণ তোমাৰ আছে নে ? পিছদিনা বজাই বহুত দান-দক্ষিণা দি সিংহাসনৰ ওচৰ পাওঁতে পুতলাই মাত লগালে—

বিলোচনী

[চতুৰ্দশ পুতলা]

চতুৰ্দশ পুতলাই কলে, হে ভোজবাজ ! মোৰ কথা এটা শুনা । গঙ্গা নদীৰ পাৰত এখন বৰ ডাঙৰ মেলা হৈছিল । মানুহৰ সুবিধাৰ্থে তাত বিক্ৰমে অনেক টকা খৰচ কৰিছিল । আৱশ্যকীয় সকলো সুবিধা মানুহে পাইছিল । বজা-মন্ত্ৰী আদি সকলো তাত উপস্থিত আছিল ।

হঠাৎ এজনী সুন্দৰী তিৰোতাই, কোলাত লৰা এটা লৈ নদীত জাপ দি পৰিল । লগতে পুৰুষ এজনো জাপ দি পৰিল । অসংখ্যলোকে এই কাৰ্য্য দেখিলে । বিক্ৰমে দেখিয়েই নদীত জাপ দি পৰিল; আৰু বহুত যত্ন কৰি পানীৰ পৰা তিনিওকো তুলিলে ।

সিহঁতে বজাক ধৰ্ম্মৰ পিতৃ বুলি সেৱা জনালে । বজাই নতুন কাপোৰ-কানি দিলে । আৰু কলে, তোমালোকে কি বিচাৰিছা, কি লাগে ? সিহঁতে একোকে নকলে । বজাই অনেক বয়-বস্তু দি বিদায় দিলে ।

পুতলাই কলে, হে ভোজবাজ ! চোৱাচোন ? বিক্ৰমাদিত্য কেনেকুৱা সাহসী আৰু দানী বজা । নিজৰ জীৱনৰ মায়া মমতা এবিও পৰৰ জীৱন ৰক্ষা কৰে । তোমাৰ এনেকুৱা সাহস আছে নে ? কথা শুনি সিদিনাও ভোজবজা উভতিল । পিছদিনা আহোঁতে—

অনুপাবতী

(পঞ্চদশ পুতলা)

পঞ্চদশ পুতলাই কলে, হে ভোজবাজ ! বিক্ৰমৰ জ্ঞানৰ কথা শুনিলে বিস্ময় মানিব লাগে ।

এদিন ৰাজসভাত সকলো নববত্ৰ উপস্থিত আছিল । তাত শ্লোক ব্যাখ্যা হৈছিল । এজন পণ্ডিতে চাৰিটা শ্লোক সভাত আলোচনা কৰিছিল । তাৰ চমু আভাষ এই :— মিত্ৰজোহী আৰু বিশ্বাস-ঘাতকীয়ে চন্দ্ৰ-সূৰ্য্য থাকা পৰ্য্যন্ত নৰক ভোগ কৰে । বজাই তাৰ ব্যাখ্যা শুনি মনত বৰ ৰং পালে আৰু পণ্ডিতক এটা ভাল পুৰস্কাৰ দিলে ।

পণ্ডিত ব্ৰাহ্মণে কথাটো চমুকৈ কলে, এক বজাই বাণীক বৰ ভাল পায় । ৰাজসভাত, চিকাৰত যাওঁতে, ফুৰোঁতে

প্রায় চব্বিশ ঘণ্টাই বাণীক লগত লৈ ফুৰায়। এদিন মন্ত্ৰীয়ে বজাক কলে, মহাবাজ! চব্বিশ ঘণ্টাই বাণীক লগত লৈ ফুৰোৱা থিক নহয়। বাজসভাত বাণীৰ ছবি এখনকে বখা ভাল। নহলে প্রজাই আপোনাক উপহাস কৰিবও পাৰে। বজাই শুনি ভাল পালে।

পিছদিনা বজাই এজন ভাল চিত্ৰকৰ অনালে। বাণীৰ এটা ছবি আঁকিব লাগে। চিত্ৰকৰে ২৩ দিনৰ ভিতৰতে হুবহু বাণীৰ ছবি এখন আঁকি দিলে। বজাই চাই-চিতি দেখে যে বাণীৰ ছবিখনৰ উকত এটা তিল আঁকা আছে। বজা আচৰিত হল আৰু ভাবিবলৈ ধৰিলে, চিত্ৰকৰে এই কথা কেনেকৈ জানিলে? বোধহয় চিত্ৰকৰৰ লগত বাণীৰ গোপনীয় ভাবে দেখা-শুনা আছে। নহলে বাণীৰ উকত থকা তিলৰ কথা কেনেকৈ জানিব। জ্যোতিষ-বিদ্যা আৰু চিত্ৰবিদ্যাত চিত্ৰকৰ বৰ পাৰ্গত আছিল। বজাই অন্ধ-বিশ্বাস কৰি, চিত্ৰকৰৰ চকু দুটা কাঢ়ি, মূৰটো কাটিবলৈ হুকুম দিলে।

বজাৰ হুকুম পায়, চিত্ৰকৰক ঘাটকে বধ্য ভূমিলৈ লৈ গল। এই সম্বাদ মন্ত্ৰীয়ে শুনিলে আৰু বৰ খং কৰিলে। তেওঁ বৰ দুখ কৰি ঘাটকৰ পাছে পাছে গল। চিত্ৰকৰক কাটিব নিদিলে। হৰিণৰ চকু কাঢ়ি বজাক দেখুৱালে। মন্ত্ৰীয়ে অতি গোপনে চিত্ৰকৰক নি নিজ ঘৰতে ৰাখিলে। এই সম্বাদ কোনেও নেজানে।

কিছুদিনৰ মূৰত বজাৰ পুতেক মৃগয়ালৈ গল। এখন ডাঠ হাবি পালে। এটা বৰ ভয়ানক বাঘ দেখি, তেওঁ গছ এজোপাত উঠিল। গছৰ হেলনীয়া ডাল এটাত এটা বৰ ভালুক শুই আছে। তাকে দেখি তেওঁৰ অৰ্ঠ-কৰ্ঠ শুকাই গল।

বাঘ গৈ গছৰ তলত বহিল। ওপৰত ভালুক, তলত বাঘ। বাজপুত্ৰ উভয় সঙ্কটত পৰিল। ভালুকে তেওঁক অভয় দিলে। ৰাতি ভালুকৰ কথামতে বজাৰ পুতেকে গছৰ ডালতে শুলে। টোপনিত পৰাত বাঘে ভালুকক কলে, তাক পেলাই দে। আমি বনৰীয়া জন্তু। সি আমাৰ শত্ৰু। ভালুকে আশ্ৰয় দিয়া বুলি বাঘৰ কথা নামানিলে। ভালুকে কলে, ভাই! বিশ্বাস হেৰুৱা, বজাক বধ কৰা, বামুণক মাৰা, গুৰুৰ আগত মিছা কোৱা, আৰু চোৰ কৰা মহাপাপ। কিন্তু বিশ্বাস-ঘাতকতাটো তাতোকৈ ডাঙৰ মহাপাপ। ভালুকৰ কথাত বাঘৰ বৰ খং উঠিল।

দুপৰ নিশা তেওঁ সাৰ পালে। তেতিয়া তেওঁ বহিল। আৰু ভালুকটো টোপনি গ'ল। তেতিয়া বাঘে কলে, হে বাজকোঁৱৰ। তোমাক বুজাবব একো নাই। নদী, নখী, শৃঙ্গী, জী, অস্ত্ৰধাৰী আৰু বাজপুৰুষক বিশ্বাস কৰা অনুচিত। ভালুক বৰ ভয়লগা নখী জন্তু। সি টোপনিৰ পৰা উঠিয়েই তোমাক খাওঁ বুলিছে। মোকো ইয়াত বৰ কৈছে। গতিকে তাক গছৰ পৰা পেলাই দিয়া। মই তাক খাই গুছি যাওঁ। পাছত তুমিও নিৰ্ভয় মনে যাব পাৰিবা।

ৰাজপুত্ৰ বাঘৰ কথাত পতিয়ন গল। আৰু ভালুকক
ঠেলা মাৰি দিলে। ভালুকে নখেৰে ডালত বিন্ধি আছিল।
গতিকে নপৰিল। তাৰ বৰ খং উঠিল। সি আগতে
ৰাজপুত্ৰক নেখাওঁ আৰু বাঘৰ আগত পেলাই নিদিওঁ বুলি
প্ৰতিজ্ঞা কৰিছিল। সি তাৰ প্ৰতিজ্ঞা ৰাখিলে। কিন্তু বৰ
খং উঠি তাৰ কাণত মূৰ্তি দিলে। বাতিপুৰা বাঘ-ভালুক
গুছি গ'ল।

ৰাজ-কুমাৰ পাগল হ'ল। চচেমীৰা চচেমীৰা বুলি চিঞৰি
চিঞৰি ফুৰিব ধৰিলে। বজা-বাণীয়ে জানিব পাৰি বৰ দুখ
পালে। বজাৰ কথা। ভাল ভাল চিকিৎসা হল। তথাপি
ভাল নহল।

বজাই উপায় সোধাত মন্ত্ৰীয়ে কলে। মোৰ বোৱাৰীয়ে
পাগলৰ ঔষধ জানে। বোধহয় তেওঁৰ ঔষধত ভাল হ'ব।
বজাই বৰ ভাল পালে আৰু অনুবোধ কৰিলে। মন্ত্ৰীয়ে
বোৱাৰীয়েকক অনালে। আচলতে তেওঁ সেই চিত্ৰকৰ।
তেওঁ এটা কাপোৰৰ ঘৰ সজালে। ভিতৰত ৰাজপুত্ৰক
গুৱালে। মন্ত্ৰী, বজা-বাণী আদি বাহিৰত বন। চিকিৎসকে
ৰাজকুমাৰক কলে যে মই কোৱা কথাবোৰ মন দি শুনিবা।
যেনে :—

বিভীষণ বৰ বীৰ আছিল। ভায়েক ৰাৱণৰ সৈতে
বিশ্বাস হেৰুৱালে। আৰু বামৰ লগ হৈ নিজ বংশ ধ্বংস
কৰিলে।

ভাস্মাসুৰ দৈত্যক মহাদেৱে অমৰ বৰ দিছিল। কিন্তু
পাৰ্ৱতীক পাবলৈ ইচ্ছা কৰাত মহাদেৱে বিশ্বাস-ঘাতক বুলি
তাক ভস্ম কৰে।

হে ৰাজপুত্ৰ! তুমি মিত্ৰদ্রোহী আৰু বিশ্বাস-ঘাতকতাৰ
কাম কৰিছা। বনৰীয়া ভালুকে তোমাক অভয় দিছিল।
কিন্তু তুমি তাক মাৰিবৰ মন কৰিছিলি; অৱশ্যে তুমি
পিতাবেৰ দৰে কাম কৰিছা। পিতৃৰ গুণ পুত্ৰই পোৱা
স্বাভাৱিক। তুমি চচেমীৰা শব্দ ত্যাগ কৰা। মই পাঠ কৰা
মন্ত্ৰ ফাকিৰ প্ৰথম আখৰ বাদ দিবা।

১। সন্তাৰ প্ৰতিপন্ন্যং বধনে কা বিদগ্ধতা।

বিশ্বাসেনাঙ্ক স্পৃগানাং বিনাশে কিমু পৌৰুষম্ ॥

অৰ্থাৎ সন্তাবৰদ্বাৰা সদায় বিশ্বাস কৰিলে, বধুনা কৰি-
বলৈ তাৰ নিপুণতা প্ৰকাশ নহয় নে? বিশ্বাস হেৰুৱাই
এজনক বধ কৰিলে তাৰ পুৰুষত্ব বাঢ়ে নে? এই চন্দ্ৰৰ চ
এৰি ৰাজপুত্ৰই চেমীৰা বুলিলে। পাছত দ্বিতীয় মন্ত্ৰ পাঠ
কৰে। যেনে :—

২। সেতুবন্ধে সমুদ্ৰস্য গঙ্গাসাগৰ সঙ্গমে।

ব্ৰহ্মহা মুচ্যতে পাপী, মিত্ৰদ্রোহী ন মুচ্যতে ॥

অৰ্থাৎ সেতুবন্ধ আৰু গঙ্গা সাগৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে,
ব্ৰহ্মহত্যা পাপীও মুক্তি পায়। কিন্তু মিত্ৰদ্রোহীয়ে কেতিয়াও
মুক্তি নাপায়। তেওঁ ইয়াৰো প্ৰথম আখৰ এৰি মীৰা বুলিব
ধৰিলে। তাৰ পাছত :—

৩। মিত্রদ্রোহী কৃতঘ্নঃ যে চ বিশ্বাস ঘাতকঃ।

তে নবা নবকং যান্তি যাবচ্চন্দ্র দিবাকরৌ ॥

অর্থাৎ মিত্রদ্রোহী, কৃতঘ্নঃ যে চ বিশ্বাস ঘাতকঃ।

তে নবা নবকং যান্তি যাবচ্চন্দ্র দিবাকরৌ ॥

অর্থাৎ মিত্রদ্রোহী, কৃতঘ্ন (অশলাগী) আক বিশ্বাস-ঘাতক এই তিনিজনে চন্দ্র-সূর্য্য থকা পর্য্যন্ত নবকত বাস কৰিব লাগিব। ইয়াৰো প্ৰথম আখৰ এৰিলে। ৰাজপুত্ৰৰ বাকী থাকিল বা। তাৰ পাছত—

৪। ৰাজাসি ৰাজপুত্ৰোহসি যদি কল্যাণমিচ্ছসি।

দেহিদানং দবিজ্জভ্যো দেৱতাদানং কুরু ॥

অর্থাৎ তুমি নিজে ৰজা। যদি ৰাজপুত্ৰৰ কুশল কামনা কৰা তেনেহলে দবিজ্জক দান কৰা আৰু দেৱতাক পূজা কৰা। এই চাৰিটা মন্ত্ৰ শুনি ৰাজ-পুত্ৰ ভাল হল। তেওঁ বাহিৰা কথা পাতিব ধৰিলে।

ৰজাৰ লৰা ভাল হল। তাকে দেখি ৰজা আৰু বাণীৰ বৰ আনন্দ হল। মন্ত্ৰীৰ বোৱাৰিয়েকক বৰকৈ প্ৰশংসা কৰিলে। বোৱাৰীয়েকে বনৰীয়া ভালুকৰ কথাটো কৈছে। তাক কেনেকৈ জানিলে বুলি ৰজাই সোধিলে। মন্ত্ৰীৰ বোৱাৰীয়েকে দেৱীয়ে কৈ যোৱা বুলি কলে। দেৱীৰ সাধনা কৰি মই বহুত কথা জানিব পাৰোঁ। তাৰ প্ৰমাণ বাণীৰ উকত এটা তিল থকা বুলি জনাইছিলোঁ। সেই কাৰণে বাণীৰ চিত্ৰটোত তিলটো তুলিছিলোঁ।

তেওঁৰ কথা শুনি কাপোৰৰ বেৰ গুছোৱা হ'ল। ৰজাই চিত্ৰকৰক সবস্বতীৰ বৰপুত্ৰ বুলি শলাগিলে। তেওঁক বহুত ধন-সম্পত্তি দি প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ পদত নিযুক্ত কৰিলে।

বিক্ৰমে বামুণৰ পৰা এই আখ্যান সম্পূৰ্ণকৈ শুনিলে। বামুণৰ ইচ্ছামতে বিক্ৰমে তেওঁক বহুত ধন-বস্তু দিলে। ৰজাৰ পৰা বিদায় লৈ বামুণ গুছি গ'ল।

পুতলাই কলে হে ভোজৰাজ! তোমাৰ এনেকুৱা গুণ নাই। তুমি দিন দিন ইয়ালৈ আহি দুখ মনেৰে যোৱা। তুমি ইয়ালৈ আহিবৰ সকাম নাই। ৰজা সিয়োদিনা গুছি গ'ল। পাছদিনা পুতলাৰ কথা শুনিবৰ মনেৰে আহোঁতে—

সুন্দৰবতী

(ষোড়শ পুতলা)

ষোড়শ পুতলাই কলে। উজ্জয়িনী নগৰত এজন সদাগৰ আছিল। তেওঁ নানা বস্তুৰ বেপাৰ চলাইছিল। সদাগৰে ছখীয়াক বৰ মৰম কৰিছিল। তেওঁৰ এটা লৰা আছিল। তাৰ নাম বাখিছিল বত্ৰসেন। লৰাটোৱে মাক বাপেকক বৰ ভক্তি কৰিছিল। লাহে লাহে বত্ৰসেনৰ বয়স পচিশ মান হ'ল। বত্ৰসেন সদাগৰৰ এক মাত্ৰ লৰা। সদাগৰে পুতেকৰ নিমিত্তে এটা কপৱতী আৰু গুণৱতী পাত্ৰী বিচাৰিলে। বহুত দেশ ফুৰিলে তথাপি সদাগৰে বত্ৰসেনৰ যোগ্যৰ পাত্ৰী নাপালে।

বহুত দিনৰ মূৰত এজন সদাগৰৰ এক কপৰতী কন্যাৰ খবৰ পালে। তাকে শুনি সদাগৰ কন্যা চাবলৈ গ'ল। কন্যা থকা ঘৰ সাগৰৰ পাৰত। সদাগৰে কন্যা চাই সন্মত হ'ল। কন্যাৰ লগত আলাপ কৰি, পুতেকৰ লগত বিবাহৰ ঠিক কৰিলে।

এদিন দুদিনকৈ গৈ বিবাহৰ দিন চমু চাপিল। বিবাহ দিনৰ দুই তিনি দিন আগৰ পৰাই সদাগৰৰ ঘৰত উৎসৱ হব ধৰিলে। ইষ্ট-কুটুম্বৰ লৰা ভিৰোতাই সদাগৰৰ ঘৰ ভৰপূৰ হ'ল। বিবাহত লগা সকলো বস্তুৰ দিহা হ'ল। কিন্তু বৰ যোৱা দোলাখন সদাগৰৰ মনৰ মত নহল। এজন লোকে বিক্ৰমাদিত্যৰ ঘৰত এখন ভাল দোলা থকাৰ সংবাদ দিলে।

সদাগৰে দোলাখন খুজি মানুহ পাঠালে। সদাগৰৰ লোকে বিক্ৰমৰ আগত সকলো কথা কলত বজাই তৎক্ষণাৎ দোলাখন দি পাঠালে।

সদাগৰে পুতেকক তাত তুলি বৰ ধাম ধুমেৰে কন্যা ঘৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

বহুসেন এনেই ধুনীয়া তাতে বৰ, তত্পৰি বিক্ৰমৰ বিতাপণ দোলাত উঠাত সূৰ্য্যৰ দৰে জ্বলিকি উঠিল। বিবাহ হৈ গ'ল।

পাছদিনা বৰ ঘূৰিল। কন্যাও বৰৰ ঘৰ পালে। আৰু দুইদিন মান সদাগৰৰ ঘৰত উৎসৱ হ'ল। পাছত সদাগৰে

বহুত বস্তু লৈ বিক্ৰমৰ ওচৰলৈ দোলা সোধাৰ গল। সদাগৰে বজাৰ ওচৰ পাই প্ৰণাম জনালে। বজাই সদাগৰৰ বস্তুবোৰ দেখি হাঁহিলে; আৰু তেওঁ দিয়া বস্তু পুনৰ ফিৰাই নলও বুলি দোলাখন গ্ৰহণ নকৰিলে। আৰু তেওঁৰ বোৱাৰীয়েকৰ যোঁতুক স্বৰূপে সদাগৰক একলাখ টকা দি বিদায় দিলে।

হে ভোজৰাজ! দেৱবাজো বিক্ৰমৰ দৰে হব নোৱাৰে। তুমি তেওঁৰ তুলনা নোহোৱা। ভোজৰজাৰ সিয়োদিনা কথা শুনোঁতে গধূলি হ'ল। পাছদিনা আহোঁতে :—

সত্যৱতী

(সপ্তদশ পুতলা)

সপ্তদশ পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! শুনাচোন :— এদিন বিক্ৰমাদিত্যৰ কথামতে ৰাজসভাত মহা উৎসৱ হৈছিল। বেদ পাঠ, নৰ্ত্তকীৰ নাচ আদি ধৰ্ম্ম-কৰ্ম্মৰ অনুষ্ঠান হৈছিল। উৎসৱ আদি চলি থাকোঁতে বজাই কলে, হে সভ্যসকল, আজি আমাৰ মনত বৰ আনন্দ লাগিছে। কিন্তু ইন্দ্রৰ সভাত ইয়াতকৈও বেছি উৎসৱ আনন্দ হয়। সেইবাবে স্বৰ্গবাসী হবৰ হে মন যায়। তাকে শুনি এজন সভ্যই কলে, মহাৰাজ! পাতালৰ বজাৰ নাম নাগ। তেওঁৰ মহিষীৰ নাম পদ্মিনী। তেওঁৰ ৰাজ্যতো দুখ-শোক নাই। তাত সদায় শান্তি বিৰাজ কৰে।

আগেয়ে বজা পাতাললৈ যোৱা নাছিল। তাকে শুনি তেওঁ তালৈ যাবৰ মন কৰিলে। পাছদিনা তাল-বেতালক স্মৰণ কৰিলে। ছয়ো বজাৰ কাষ চাপিলত বজাৰ কথামতে তেওঁক পাতালত থলৈগৈ। বজাই নাগ ৰাজ্য দেখিলে। ৰাজ্যখন সোণ-ৰূপৰ দৰে জিনিমিলি কৰে। তাৰ ঘৰ দুৱাৰ বহুবে নিৰ্ম্মিত। সিবিলাকৰ বশ্মিতে দিন ৰাতি চিনিব নোৱাৰি। প্ৰত্যেক লোকেই দুৱাৰত পছম ফুল আৰি থৈছে। প্ৰত্যেকেই গান বাজানাত আশ্বহাৰ। বজাই এইবোৰ দেখি আচৰিত হল।

বজাই নগৰখনৰ আও-ভাও বুজিলে। তেওঁ ৰাজপুৰীত সোমাবৰ মনেৰে দুৱাৰৰ ওচৰলৈ গল।

দুৱাৰীয়ে মৰ্ত্যলোকৰ বজা অহা বুলি নাগৰাজত কলৈগৈ, নাগৰাজ আচৰিত হৈ দুৱাৰলৈ আহিল। বিক্ৰমে তেওঁক প্ৰণাম কৰিলে। পৰিচয় সোধাত বিক্ৰমে সকলো কথা কলে। পাতালেখনৰে বিক্ৰমক তেওঁৰ সভালৈ লৈ গল। বিক্ৰমৰ শুভ-সংবাদ সুধিলে। বিক্ৰমেও ভক্তিভাৱে, কবলগীয়া সকলো কথা কলে। বিক্ৰমে কষ্ট পোৱা বুলি খোৱা লোৱাৰ বন্দোবস্ত কৰি দিয়ালে। নাগৰজাই চাকৰ-বিলাকক কলে, তোমালোকে মোক যেনে ভাবে শুশ্ৰূষা কৰা, বিক্ৰমক তাতোকৈ ভাল ভাবে শুশ্ৰূষা কৰিবা। বিক্ৰমে মহাশুখে তাত বহুত দিন কটালে। পাছত ৰাজ্যলৈ মনত পৰাত নাগৰজাৰ পৰা বিদায় ললে। নাগৰাজে বিক্ৰমৰ

কথাত হাঁহিলে আৰু চাৰিটা বত্ৰ দি বিদায় দিলে। বত্ৰ কেইটাৰ গুণ

এই :- ১ম বত্ৰৰ অলঙ্কাৰ হয়।

২য় বত্ৰৰ হাতী, ঘোঁৰা আদি জীৱ হয়।

৩য় বত্ৰৰ ধন হয়।

৪র্থ বত্ৰেৰে সংকৰ্ম কৰাৰ উপায় হয়।

বিক্ৰমে নাগৰজাক নমস্কাৰ কৰি বিদায় লৈ তাল-বেতালক মাতিলে। ছয়ো আহি বজাক নিজ নগৰলৈ লৈ গল।

নগৰৰ ওচৰ পাই বজাই খোজ কাঢ়ি যাব ধৰিলে। তেওঁ অলপ গৈ এটা দুখীয়া বামুণক লগ পালে। বজাই তেওঁৰ পৰিচয় সোধাত, বামুণে পৰিচয় দি ভিক্ষা কৰিবলৈ আহা বুলি কলে। বজাই সেই বত্ৰ চাৰিটাৰ গুণ কৈ বামুণক তাৰে এটা নিব কলে। বামুণে কোনটো লব তাক ঠিক কৰিব নোৱাৰি ঘৰত সুধি আহিব খুজিলে। বজাই বামুণৰ কথামতে তাতে থিয় দি বল। বামুণ ঘৰলৈ গল। বামুণে ঘৈণীয়েকৰ আগত বত্ৰ চাৰিটাৰ গুণাগুণ কলে। তাকে শুনি ঘৈণীয়েকে কলে, যি বত্ৰৰ পৰা ধন হয় তাকে আনিবা; কিয়নো ধনেই ধৰ্ম্মৰ মূল। পুতেকক সোধাত পুতেকে কলে, হাতী, ঘোঁৰা হোৱা বত্ৰটো আনিব লাগে; যেহেতু লোকে আমাক বৰ ডাঙৰ মানুহ বুলি ভয় কৰিব। আৰু আমাৰ কথামতে চলিব। বোৱাৰীয়েকক সোধাত বোৱাৰীয়েকে

কলে, যি বস্ত্রৰ পৰা অলঙ্কাৰ হয় তাকে আনিব। কিয়নো অলঙ্কাৰ শ্ৰীৰ অঙ্গভূষণ। মোক বিবাহ কৰাই আনিছে; কিন্তু অলঙ্কাৰ পিন্ধিব পোৱা নাই। বিপদত অলঙ্কাৰ বেচিলে বেচিবও পাৰি। বায়ুণে কলে ধৰ্ম্মতকৈ আন একো হ'ব নোৱাৰে। ধৰ্ম্মৰ পৰাইহে ধন মান জ্ঞান হয়। ধৰ্ম্মৰ দৰে অমূল্য বস্তু জগতত নাই। দেখা বলীৰাজে ধৰ্ম্ম কৰিয়ে পাতাল ৰাজ্য পাইছিল। ধৰ্ম্মৰ দ্বাৰাই মানুহৰ শৰীৰ অমৰ হয় আৰু মুক্তি পায়। কাজেই মই ধৰ্ম্ম হোৱা বস্তুটোহে লম।

বায়ুণে মনৰ দুখেৰে দৌৰি গৈ সকলো কথা বজাত কলেগৈ। বজাই আনন্দ মনেৰে বায়ুণক চাৰিওটা বস্ত্ৰ দিলে; আৰু কেনেকৈ তাৰ গুণাগুণ পৰীক্ষা কৰিব পাৰি, তাক বুজাই দিলে। ছয়ো নিজ ঘৰলৈ গুছি গল।

হে ভোজৰাজ! এনে দাতা কোন আছে? তেনে যোগ্য হলেহে ইয়াত বহিব পাৰা। বজা উভতিল। পাছদিনা আহোঁতে:—

ৰূপৰেখা

(অষ্টাদশ পুতলা)

অষ্টাদশ পুতলাই কলে, হে ৰাজা! এনে বাঞ্ছা কৰা অন্যায়। মোৰ কথা শুনাচোন।

এদিন ছজন সন্ন্যাসীৰ বিবাদ লাগিল। ছয়ো বজাৰ ওচৰত গোচৰ কৰিলে। বজাই বিবাদৰ কাৰণ সুধিলত

এজনে কলে, মহাৰাজ! মোৰ মতে মন প্ৰধান; জ্ঞান, আত্মা আৰু ইন্দ্ৰিয়বিলাক মনৰ অধীন। মায়া, মোহ, পাপ-পুণ্য আদি মনৰ পৰাহে জন্মে। মনৰ কাৰ্য্য শৰীৰৰ কাৰ্য্যতকৈও আগ। মন নহলে একো কাম কৰিব নোৱাৰি। সুতৰাং মন শৰীৰৰ ভিতৰত প্ৰধান।

আনজনে কলে, মহাৰাজ! মোৰ মতে জ্ঞান শৰীৰৰ বজা। মন তাৰ আজ্ঞাধীন। কাজেই মন কুকৰ্ম্মত লিপ্ত হলেও তাক জ্ঞানৰ বলেৰে শুধৰাই লব পাৰি। জ্ঞান হলে সকলোৰে তত্ত্ব জানিব পাৰি। জ্ঞানৰ বলতেই যোগ সিদ্ধি হয়। এতেকে জ্ঞান ডাঙৰ। আমাৰ ছয়োজনৰ বিবাদৰ কাৰণ এয়ে।

বজাই ছয়োৰো কথা শুনি কলে, হে যোগীন্দ্ৰ! মানুহৰ দেহাটো জুই, পানী, বায়ু আদিৰে নিৰ্ম্মিত। এই শৰীৰৰ প্ৰধান কৰ্ত্তা মন। তাৰ মতে চলিলে শৰীৰক সহজে ধ্বংস কৰিব পাৰি। কিন্তু জ্ঞান বলবান হলে মনৰ বিকাৰ নজন্মে। সুতৰাং জ্ঞান হলে শৰীৰ নষ্ট নহয়। জগতত জ্ঞানবান লোক অমৰ। মনটো পাগল তাক জ্ঞানেৰে চাপ খুৱাই ৰাখিব লাগে। জ্ঞানেৰে মনক বশ কৰিলেহে যোগ সিদ্ধি কৰিব পাৰি।

বজাৰ উত্তৰত ছয়ো ৰং পালে। এজন সন্ন্যাসীয়ে বজাক এখন কাগজ দিলে। তাত দিনত চিত্ৰ আঁকিলে, ৰাতি সেই চিত্ৰটো এটা জীৱ হয়। কথোপকথন কৰি ছয়ো সন্ন্যাসী বিদায় ললে।

বজাই প্রমাণ চাবৰ কাৰণে তাত কৃষ্ণ, সবস্বতী আদি দেৱতাৰ ছবি আঁকিলে। ৰাতি সঁচাকৈয়ে ছবি গুছি জীৱ হল। বজাই তেওঁলোকক স্তুতি কৰিলে। তেওঁলোকে বং পাই বজাক কেবাটাও বৰ দিলে। পাছ দিনা তাত সৈন্য, হাতী, ঘোঁৰা, গৰু, ম'হ আদিৰ ছবি আঁকিলে। ৰাতি সকলোবিলাক জন্তুৰ জীৱ আহিল। তৃতীয় দিনা বজাই বহুত গায়ীকা যুৱতী-বমণীৰ ছবি আঁকিলে। সিহঁতৰ হাতত মৃদঙ্গ, বীণা, বাঁহী, চেটাৰ, কবতাল আদি বাদ্যযন্ত্ৰ দিলে। ৰাতি এইবিলাক জীৱিত হল; আৰু গান-বাজনা কৰিব ধৰিলে।

বজাই এনেকৈ কেবাদিনো আনন্দ ভোগ কৰিলে। আনকি ৰাজকাৰ্য্য আৰু অন্তঃপুৰত থকা বাণীবো খবৰ লবও পাহৰিলে। ৰাজমহিষী সকলে বজাক নেপাই আচৰিত মানিলে। ৰজা নোযোৱাৰ কাৰণ বিচাৰিলে। এদিন ৰাতি তেওঁলোক ৰজাৰ ওচৰলৈ গল আৰু কান্দি কান্দি কলে, প্ৰভু! আমাৰ ফালে কি কাৰণে মন নকৰা হৈছে। এনে নিৰ্দ্দয় হোৱাৰ কাৰণ কি? বজাই হাঁহিলে আৰু কলে, হে সুনন্দবীসকল! তোমালোকে বেজাৰ পোৱাৰ কাৰণ কি? তাকে শুনি এজনী পৰম কপুৰতী বাণীয়ে কলে, প্ৰভু! আমি আপোনাৰ তলত সদায় স্মৃথে আছোঁ। কিন্তু আজি কেবাদিনো আপোনাক নেদেখি আমাৰ হৃদয়ত বৰ জ্বালা হৈছে। এনেকৈ বহুতে দুখ-বেদনাৰ কথা শুনালে।

পাছত বাণীসকলৰ সুখৰ কাৰণে কি বস্তু লাগে বুলি সোধাত বাণীবীলাকে ছবি আঁকা কাগজ খন লাগে বুলি কলে। বজাই কাগজ খন দি দিলে। ৰাজকাৰ্য্য আগৰ দৰে চলিব ধৰিলে।

হে ভোজৰাজ! তুমি এইদৰে মোহ এবিধ পাৰিছা নে? ইয়াত বহাৰ তুমি যোগ্য নোহোৱা। পাছদিনা ভোজৰাজ সিংহাসনৰ ওচৰলৈ আহোঁতে:—

তাৰা

(উনবিংশ পুতলা)

উনবিংশ পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! তুমি সিংহাসনত উঠাটো বৰ বেয়া। ইয়াত উঠিলে পাপতে ডুব যাবা। বজাই কলে, পুতলা তুমি মোক ইয়াত বহিবলৈ কিয় বাধা দিছা। পুতলাই কলে:—প্ৰাচীন কালত এজন পণ্ডিত আছিল। এদিন পণ্ডিতে কোনো ঠাইলৈ যাওঁতে এখন বনৰ মাজত সোমাল গৈ। বাটত তেওঁ এজন মানুহৰ খোজ ফটফটিয়াকৈ পৰি থকা দেখিলে। তেওঁ চাই যে তাত পদ্ম আৰু উৰ্দ্ধবেথাৰ চিন আছে। পণ্ডিতে খোজ অনুসৰণ কৰি, সেই মানুহজনক বিচাৰিলে। কিছুদূৰ গৈ দেখিলে যে এজন সাধাৰণ লোকে খৰি কাটিব ধৰিছে। পণ্ডিতে স্মৃধিলে, তুমি ইয়ালৈ কেতিয়া আহিছা? এই বাটেৰে আন কোনোবা গৈছে নে? সি কলে, মই ৰাতি

এক্সাবে থাকোঁতেই ইয়ালৈ আহিছোঁ। এই পিনে আন মানুহ যোৱা নাই। পণ্ডিতে তাৰ ভৰি দুখনত বাজলক্ষণ দেখি আচৰিত হল।

তেওঁ তাৰ পাছত মনতে ভাবিলে :— বাক বজাব ওচৰলৈ যাওঁ। যদি বজাব গাত শাস্ত্রমতে, বাজচিহ্ন নেদেখোঁ তেন্তে সকলো শাস্ত্র পুৰি পেলাম; আৰু বৰাগী হৈ তীৰ্থলৈ যাম। বামুণে নানা চিন্তা কৰি বাজসভা পালেগৈ। বামুণৰ মুখ মলিন হোৱা দেখি বজাই কাৰণ স্মিলিলে। বামুণে বজাব চৰণ দুখন চাবৰ মন কৰিলে। বামুণৰ কথামতে বজাই ভৰি দুখন উলিয়াই দিয়াত তাত বাজচিহ্ন নেদেখি মৰণাত্তিক বেজাব পালে। বজাই তেওঁৰ মনোবেদনা সোধাত বামুণে কলে, হে মহাবাজ! মই বাৰ বছৰ সামুদ্রিক শাস্ত্র শিকিলোঁ। কিন্তু শিকাৰ ফল নহল। আপুনি বজা, আপোনাৰ শৰীৰত বাজচিহ্ন নাই। আৰু বাজলক্ষণ চিহ্ন থকা মানুহ এজনে খৰি কাটি জীৱিকা চলাইছে। এইবোৰ আচৰিত কথা দেখি মই বৰ দুখ পাইছোঁ আৰু এইবোৰ গুণিয়েই মই সংসাৰ ত্যাগী হব খুজিছোঁ।

বজাই কলে, “হে বিপ্ৰ! এই চিহ্ন কাৰো গুপ্ত আৰু কাৰো প্ৰকাশ্য হৈ থাকে।” এই বুলি বজাই নিজৰ ভৰিৰ চাল চেলাই দেখুৱালে। বজাই পাছত খৰিকটিয়া মানুহ জনৰ গুপ্ত চিহ্ন নথকা বুলি কলে; আৰু মানুহ জনক আনি তাকো প্ৰমাণ কৰি দেখুৱালে। বামুণে বজাক

শিক্ষাদাতা গুৰু বুলি স্বীকাৰ কৰি বংমনে ঘৰলৈ গুছি গল।

হে বজা দেখা। বিক্ৰমাদিত্য শাস্ত্রত কেনে পাৰ্গত লোক। বামুণৰ সন্দেহ ভাঙিবলৈ নিজ ভৰি কাটি দেখুৱালে। তোমাৰ এনে সাহস নাই। পুতলাৰ কথা শুনি সিয়ো দিনা বজা গুছি গল। পাছদিনা ভোজবজাই সিংহাসনত উঠিব আহোঁতে :—

চন্দ্ৰজ্যোতি

(বিংশ পুতলা)

বিংশ পুতলাই কলে, হে ভোজবাজ! এদিন বিক্ৰমাদিত্যই মন্ত্ৰীক কলে। কাতি মাহত ধৰ্ম্ম-কৰ্ম্ম কৰা উচিত। এতেকে পূৰ্ণিমাৰ দিনা বাসলীলা হওক। মন্ত্ৰীয়ে বজাব কথামতে পূজাৰ যো-জা কৰিলে। বাজ্যৰ সকলো লোককে নিমন্ত্ৰণ কৰিলে। দেৱতা বিলাককো নিমন্ত্ৰণ জনালে। সভাত সকলোৱে উপস্থিত হল। কিন্তু চন্দ্ৰ নহা দেখি বজাই তাল-বেতালৰ সহায়ত চন্দ্ৰলোকলৈ গল। বজাই চন্দ্ৰক আনিবলৈ বৰ চেষ্টা কৰিলে। চন্দ্ৰই তেওঁ আহিলে পৃথিৱী আন্ধাৰ হব বুলি আপত্তি কৰি বজাক আশীৰ্বাদ দি অমৃত আৰু কিছুমান ভাল ভাল বস্তু দি বিদায় দিলে।

তাকে লৈ বজা উভতিল। তেওঁ বাটত আহোঁতে দুটা যমদূতে এটা বামুণৰ জীৱ লৈ যোৱা লগ পালে।

বামুণৰ জীৱই বজাক দেখি কথা পাতিব খুজিলে। বজাই দূতৰ পৰিচয় ললে। সিহঁতে যমৰজাৰ আদেশ মতে উজ্জয়িনী নগৰৰ পৰা, বামুণৰ জীৱটো অনা বুলি কলত কোন বামুণৰ জীৱ নিছে বুলি বজাই সুধিলে। সিহঁতে ভয় পাই লৰালৰিকৈ বামুণৰ শটো দেখুৱাই দিলেগৈ। বজাই দেখে যে সেই বামুণ বাজপুৰোহিত। তাকে দেখি বজাই গোপনে তেওঁৰ গাত অমৃত দিলে। বামুণে বাম নাম লৈ গাব কাপোৰ কানি ললে। বজাৰ কাম দেখি যমদূত গুচি গল। পুৰোহিতে বজাক আশীৰ্বাদ দিলে।

পুতলাই কলে, হে ভোজবাজ! তোমাৰ এনেকুৱা মহৎ গুণ বাক কি আছে? ইয়াত বহিব খোজাটো তোমাৰ পক্ষে ভাল হব নে? তাকে শুনি বজা সিয়োদিনা গুচি গল। পাছদিনা আহোঁতে:—

অনুবাধাৱতী

(একবিংশ পুতলা)

একবিংশ পুতলাই কলে, হে ভোজবাজ! তুমি দিন দিন ইয়াত বহিবলৈ আহা। এইটো বৰ লাজৰ কথা হৈছে। বাক মই এটা কথা কওঁ, শুনাচোন।

মাধৱ নামেৰে এক বামুণৰ এটি লৰা আছিল। লৰা-টোৱে সদায় সঁচা কথা কয়। তেওঁ অনেক বকমৰ বিজ্ঞা

শিকিছিল। কিন্তু সকলোতকৈ তেওঁ গান-বাজনা বিশেষ বকমে ভাল পাইছিল। তেওঁ বহুত বাজসভা দেখিছিল। বজা সকলে তেওঁৰ ৰূপ গুণ দেখি তেওঁক বৰ মৰম কৰিছিল। তেওঁ এখন ঠাইত সৰহ দিন নেথাকিছিল। এসময়ত মাধৱে ফুৰি ফুৰি গৈ কাম নগৰ পালেগৈ। কাম নগৰৰ বজাৰ নাম কামসেন। কামসেনৰ সভাত বহুত অপ-ৰূপ ৰূপৱতী নৰ্ত্তকী আছিল। এই নৰ্ত্তকীসকলৰ ভিতৰত কামকন্দলা নামে এজনী অতি সুন্দৰী গন্ধৰ্ব কন্যা আছিল।

মাধৱে ছৱাৰ মুখত বহি সভাত গোৱা গান বাজনা শুনি আছিল। কিছুপৰৰ পাছত তেওঁৰ খং উঠিল আৰু হঠাৎ মুখ বুলি গালি পাৰি পেলালে। ছৱাৰীয়ে বজাত গোচৰ দিলত বজাই মাধৱত গালি পাৰাৰ কাৰণ সুধিলে। মাধৱে কলে, সভাত বাবজনী গায়ীকাই গান-বাজনা কৰিছে। তেওঁলোক তিনিশাবী হৈছে। প্ৰতি শাবীত চাৰিজনী গায়ীকা আছে। মাজৰ শাবীত, পূবে মুখকৈ থকা এজনী গায়ীকাৰ হাতৰ এটা আঙ্গুলি নাই। সেইটো ভাল কথা হোৱা নাই।

আকৌ প্ৰথম শাবীৰ প্ৰথম গায়ীকাটো গন্ধৰ্ব কন্যা। তেওঁৰ ককালৰ পৰা বুকুলৈ মেবোৱা কাপোৰখন বেছি দামী। সকলো গায়ীকাৰে একে পোষাক হব লাগে। তত্পৰি তেওঁ বুকুৰ কাপোৰখন বৰ বেয়াকৈ বান্ধিছে। তেওঁ বেছি ৰূপৱতী হোৱাৰ কাৰণেই এনে হৈছে। বোধকৰোঁ

সভ্যসমাজত এনেকুৱা কাম অশোভন। বজাই কথাবোৰ শুনি বৰ সন্তোষ পালে। তাৰ পাছত মাধৱে এটা সুললিত গান গাই সভ্যসকলক চমক লগালে। বজাই সন্তুষ্ট হৈ মাধৱক এজোৰা পোষাক পুৰস্কাৰ দিলে। মাধৱে বজাৰ দান প্ৰথমে আগ্ৰহেৰে ললে; কিন্তু অলপ পৰ হাতত লৈয়েই সেই গন্ধৰ্ব কন্যাক দি দিলে। মাধৱৰ কাম দেখি বজাই কলে। ই নিৰ্বোধ। মই তাৰ গানত সন্তুষ্ট হৈ এজোৰা বহুমূলীয়া পোষাক দিলোঁ। সি তৎক্ষণাৎ গায়ীকাক দিলে। সি দুখীয়া হৈয়ো মোৰ আগতে দান দিয়ে। এই বুলি তেওঁ মাধৱক ৰাজসভাৰ পৰা ৰাজ কৰি উলিয়াই দিবলৈ আদেশ কৰিলে। মাধৱ ৰাজসভা এৰি গুছি গল। মাধৱক যোৱা দেখি কামকন্দলাই মাধৱৰ পাছে পাছে এজন দূত পঠালে। দূতে মনে মনে মাধৱক মাতি আনি কামকন্দলাৰৰ থকা ঘৰত থাকিবলৈ দিলে। কামকন্দলা আহিলত মাধৱে কলে, বজাই মোক তোমাৰ ঘৰত থকা খবৰ পালে প্ৰাণদণ্ড কৰিব। এতেকে প্ৰাণ যোৱাতকৈ তোমাৰ সঙ্গ এৰাই মোৰ পক্ষে ভাল।

কামকন্দলাই কলে, মই তোমাক এৰি নিদিওঁ। তুমি ইয়াতে থাকা যি হয় বাক হব। এই বুলি মাধৱক তেওঁৰ ঘৰতে ৰাখি থলে।

ৰাতি পুৱা আৰু আবেলি কামকন্দলা ৰাজসভাত উপস্থিত হ'ব লাগে। কামকন্দলাই পাছদিনা গা অস্থখ হোৱা বুলি

বজাৰ ঘৰলৈ খবৰ দিলে। এইদৰে দুদিনমান যোৱাৰ পাছত মাধৱে কামকন্দলাক নিকপত্ৰৰ ঠাইলৈ নিবৰ দিহা বিচাৰি উজ্জয়িনী নগৰলৈ গল। কিন্তু তেওঁ নগৰত কেবাদিনো ৰাখি বজাক লগ ধৰিব নোৱাৰিলে। পাছত এজন মানুহে কলে বোপা! তুমি বিক্ৰমাদিত্যক কেবাদিনো বিচাৰিছা। মই কোৱা মতে তেওঁক লগ পাবা। গোদাবৰীৰ পাৰত এখন শিৱালয় আছে। বজাই তাত দিন দিন শিৱ-পূজা কৰে। তুমি তালৈ গলে তাতে বজাক লগ ধৰিব পাৰিবা। ইয়াত মিছাকৈ ৰখি থকাৰ দৰকাৰ নাই; তুমি তালৈ যোৱা। তাকে শুনি মাধৱ তালৈ গল। তাতো বজাক লগ নোপোৱাত পৰিল। শেষত এদিন ছুৱাবত, তলত কোৱা কথা খিনি লিখি থলে।—“মই বিদেশৰ বামুণ, অতি দুখীয়া আৰু বিবহত ব্যাকুলিত হোৱা। মই শুনিছোঁ, ইয়াৰ বজাই পৰৰ দুখ গুচায় আৰু গো ব্ৰাহ্মণক সদায় ৰক্ষা কৰে। যদি সঁচাকৈয়ে বজাই দুখীৰ দুখ দূৰ কৰে তেন্তে মোৰ প্ৰাণ ৰক্ষা কৰক।”

পাছদিনা বজা তালৈ গৈ ছুৱাবত লিখি থোৱা কথা-খিনি দেখিলে। পূজা কৰি বজা নগৰলৈ আহিল। মাধৱক বিচাৰিবলৈ দূত পঠালে। যিজনে মাধৱক পাব তেওঁক উপযুক্ত পুৰস্কাৰ দিব বুলিও বজাই ঘোষণা কৰিলে। কেবাদিনো বহুত মানুহে বিচাৰি মাধৱক নেপালে। শেষত যিজনে মাধৱৰ আগত শিৱালয়ৰ কথা কৈছিল, তেওঁ গৈ গোখুলি

মাধৱক বজাৰ ওচৰলৈ লৈ আহিল। বজাই মাধৱক বিবহৰ কথা সুধিলত, মাধৱে সকলো কথা ভাঙি কলে।

বজাই মাধৱক বেজাৰ কৰিবলৈ বাধা দি কামকন্দলাক আনিবলৈ যাত্ৰা কৰিলে। বজা গৈ কামসেনৰ ৰাজ্য পালে। বজা কুড়ি মাইল দূৰত থাকিল। তাৰ পৰাই কামসেনলৈ চিঠি লিখি জনালে যে তেওঁ কামকন্দলাক পঠিয়াই দিব লাগে। চিঠিৰ ইপিনে আকৌ উত্তৰ আহে মানে বজাই ছদ্মবেশে কামকন্দলাৰ ওচৰলৈ গৈ মাধৱে তেওঁৰ বিবহত প্ৰাণ এৰিছে বুলি কলে। কামকন্দলাই সেই কথা শুনি অচেতন হৈ মাটিত পৰিল। বিক্ৰমে মাধৱৰো মন বুজিবৰ অৰ্থে কামকন্দলা মৰা বুলি কলেহি তাকে শুনি মাধৱও অচেতন হৈ মাটিত পৰি গল। অলপ পাছতে কামকন্দলা মৰা বুলি বজাই খবৰ পালে। মাধৱেও সেই কথা জানি প্ৰাণত্যাগ কৰিলে। এনে অঘটন ঘটনা দেখি বিক্ৰমে বৰ দুখ কৰিলে। আক লোকৰ দুখ গুচাব নোৱাৰাৰ বাবে তেওঁ মৰিবলৈ ওলাল। আনকি মন্ত্ৰী সকলোৰো হাক নুশুনিলে। বজাই চিতা সজালে আক তাত বহিলগৈ। বিক্ৰমৰ কাণ্ড দেখি তাল-বেতালে অমৃত আনি তেওঁলোকক জীয়ালে। কিন্তু কামসেনে কামকন্দলাক এৰি দিবলৈ স্বীকাৰ নকৰিলে। বিক্ৰমে কামসেনৰ গৰ্ব সহিব নোৱাৰি, তেওঁৰ লগত যুদ্ধ কৰিলে। কামসেন পৰাস্ত হ'ল। পাছত নিক-পায়ত পৰি কামসেনে কামকন্দলাক সালঙ্কতা কৰি মাধৱত

বিয়া দি দিলে। মাধৱে আনন্দ মনেৰে কামকন্দলাক লৈ নিজ দেশলৈ গুছি গল।

ইয়াকে কৈ অনুবাধাৱতী পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! তোমাৰ এনেকুৱা সাহস আছে নে? যদি নাই তেন্তে সিংহাসনত উঠিব খোজাটো ভাল হোৱা নাই। লাজপাই ভোজৰাজা ঘৰলৈ গল। পাছদিনা আহোঁতে—

অনুপৰেখা

(দ্বাবিংশ পুতলা)

দ্বাবিংশ পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! এদিন বিক্ৰমা-দিত্যই ৰাজসভাত থিয় হৈ কলে, হে সমজুৱাসকল! কৰ্ম্মৰ দ্বাৰাই জ্ঞান হয় নে পিতা-মাতাৰ উপদেশৰ পৰা জ্ঞান হয়। মন্ত্ৰীয়ে কলে, পিতা-মাতাৰ উপদেশৰ দ্বাৰা জ্ঞান নহয়। মানুহে পূৰ্ব্ব জন্মৰ কৰ্ম্ম অনুসাৰে ফল পায়। সেই ফল মতেহে মানুহৰ জ্ঞান কম বেছি হয়।

তাকে শুনি বজাই কলে। মন্ত্ৰী তোমাৰ কথা সঠিক নহয় যেন লাগে। কিয়নো সন্তানে সকলো পৰা মাক-বাপেকৰ কথা মতে চলে। সিহঁতে মাক-বাপেকক অনুসৰণ কৰি বহুত কথা শিকে। তাত পূৰ্ব্ব জন্মৰ কথা কি থাকে? মাক-বাপেকে শিকোৱা মতে লৰাই শিক্ষা পায়। সেয়েহে ভোদাৰ লৰা ভোদা, হোজাৰ লৰা হোজা, ভদ্ৰৰ লৰা ভদ্ৰ

হয়। মন্ত্ৰীয়ে কিন্তু অদৃষ্টক হে বেছিকৈ মানে। পৰম্পৰে
বহুত কথা কলে।

বজাই অদৃষ্ট পৰীক্ষা কৰিব খুজি পাছদিনা এখন ডাঠ
হাবিলৈ গল। দেই হাবিত এটা ঘৰ সজালে। সেই
সময়তে বজাৰ এটা লৰা জন্মিছিল। লৰাটি জন্মিবৰ দিনাই
বজাই লৰাটোক সেই ঘৰলৈ নিয়ালে। আক তাক পালন
কৰিবলৈ এজনী দাসী নিযুক্ত কৰিলে। দাসী জনী কণা,
কলা আক বোবা আছিল। কিছুদিন পাছত পুৰোহিত আক
ছৱৰীৰো এটা এটা লৰা হল। ইহঁতকো বনৰ মাজৰ
সেই ঘৰটোত থলৈগৈ। আক প্ৰত্যেকৰ বক্ষার্থে একোজনী
দাসী নিযুক্ত কৰি দিলে। এই দাসী কেইজনীও আগৰ
দাসী জনীৰ দৰে কলা, বোবা আক কণা আছিল। লৰাক
গাখীৰ খুওৱাত বাদে সিহঁতে আন কাম কৰিব নোৱাৰিছিল।
সেই ঘৰৰ পৰা চাৰি মাইল দূৰলৈ বজাই প্ৰহাৰি বাখিলে।

এইদৰে ন দহ বছৰ অতিবাহিত হল। এদিন পুৰো-
হিতৰ ঘৈণীয়েকে কলে, হে প্ৰভু! আমি একযুগেও লৰা-
ছোৱালীৰ মুখ নেদেখিলোঁ। আমি মৰিলেও আমাক আক
পিও দিওঁতা কোনো নাই। মোৰ বোধে আমি আমাৰ
সম্পত্তি বজাক দি, আমি তীৰ্থলৈ যোৱাহে ভাল। বামুণে
গৃহিণীৰ প্ৰস্তাৱত মান্তিহৈ বজাত সন্মিলনলৈ গৈ। পুৰোহিতৰ
কথাত, বজাৰ সেই বনৰ মাজত থোৱা লৰা কেইটালৈ
মনত পৰিল।

মন্ত্ৰীয়ে প্ৰথমে ৰাজকুমাৰক অনালে। ৰাজকুমাৰৰ নখ,
চুলি, বাঢ়ি গা মলিন হৈছে। বজাই কুমাৰৰ কুশলবাৰ্ত্তা
শুধি নানা প্ৰকাৰ কথা পাতিলে; ৰাজকুমাৰে বজাৰ
সকলো প্ৰশ্নৰ যথার্থ উত্তৰ দিলে।

তাৰ পাছত মন্ত্ৰীৰ পুতেকক অনালে। তেওঁৰো নখ, চুলি,
বাঢ়ি ভালুকৰ দৰে হৈছিল।

বজাই তেওঁৰ কুশল বাৰ্ত্তা শুধিলে। তেওঁ কলে, মহাৰাজ!
আমাৰ কুশলৰ কথা শুধিলে কি হব। আপোনালোক বজা
মন্ত্ৰী হৈ মহাসুখত আছে আক আমাক বনত থৈছে। আমি
পূৰ্ব কৰ্ম্মৰ ফলতহে আপোনালোকৰ কথা জানিব পাৰিছোঁ।
বজাই মন্ত্ৰীৰ লৰাৰ কথাত আচৰিত মানিলে।

তাৰ পাছত বামুণৰ লৰাক অনালে। বামুণৰ লৰাই
বজাৰ কাষ পাইয়েই শ্লোক মাতি বজাক আশীৰ্বাদ কৰিলে।
তেওঁৰ কথাত বজাই আক আচৰিত হল।

সমশেষত ছৱৰীৰ লৰাক অনাই বজাই কুশলবাৰ্ত্তা
শুধিলে। ছৱৰীৰ পুতেকে বৰ দুখ কৰিলে। আক নিজৰ
কথা নকৈ লগৰীয়া জনৰ কথা কৈ চকুৰ পানী টুকিলে।

বজাই চাৰিওজন লৰাৰ কথা শুনিলে। আক মন্ত্ৰীৰ
কথাত পতিয়ন গল! তাৰ পাছত চাৰিওজন লৰাৰ সুখৰ
কাৰণে সকলো বন্দবস্ত কৰি দিয়ালে।

হে ৰাজা! আজি কালি কাৰোবাৰ এনে সাহস আছে নে?
বিক্ৰম পণ্ডিত, জ্ঞানদান আক ঐশ্বৰ্য্যশালী লোক হৈয়ো

নিজৰ মত ডাঙৰ বুলি নখৰি প্ৰমাণ লৈহে চলিছিল।
ভোজবজাৰ সিয়োদিনা সিংহাসনত উঠা নহল। পাছদিনা
আহোঁতে :—

ককণাবতী

(ত্ৰয়োবিংশ পুতলা)

ককণাবতী পুতলাই কলে, হে ভোজবাজ! তুমি দিনে
দিনে সিংহাসনত বহিব খোজা। তোমাৰ অলপো লাজ
নাই নে? বিক্ৰমাদিত্য বহা আসনত তুমি বহিবলৈ ইচ্ছা
কৰাটো তোমাৰ পক্ষে শোভন হোৱা নাই। কাউৰ কেতি-
য়াও হাঁহৰ সমান হব নোৱাৰে। সিংহৰ যেনে সন্মান
শিয়ালৰ তেনে সন্মান নহয়। মুৰ্খ, পণ্ডিতৰ সমান, মানী
হব নোৱাৰে। তুমি নিৰ্বোধ। ফৰিঙে জুইত জাপ দিয়াৰ
দৰে তুমি সাধাৰণ ক্ষমতা পাই অহঙ্কাৰত অন্ধ হৈছা।
এতেকে তুমি সিংহাসনত বহিলে তোমাৰ কল্যাণ নহব।

এইদৰে পুতলাই নানা কথা কৈ কান্দি পেলালে।
ভোজবজাই কলে, হে স্নন্দৰী! তুমি মনত দুখ নকৰিবা।
মই বিক্ৰমৰ গুণাগুণ শুনিবলৈ মন কৰিছোঁ। তাকে কৈ
বজা সিংহাসনৰ ওচৰতে বহিল। বজাৰ লগত থকা সৈন্ত-
বোৰ মাটিতে বহিল।

পুতলাই কলে, বজা বিক্ৰমাদিত্য যেনেকুৱা সাহসী,
যশস্বী পুণ্যাশ্ৰা আছিল; বৰ্ত্তমানে তেনে লোক নাইয়ে।

শঙ্কুক মাৰি বিক্ৰম বজা হয়। আৰু পুৰণি বিষয় ভাঙি নতুন
লোকক বিষয়া পাতিলে। কেৱল প্ৰধানমন্ত্ৰী আগৰ জনকে
ৰাখিলে। পুৰণি বিষয়াসকলক জীৱনৰ উপায় কৰি দি
বিদায় দিলে। পুৰণা বিষয়াসকলে জীৱনৰ উপায় পাই
বং মনেৰে নিজ নিজ ঘৰলৈ গল।

কেবাটাও কামত উপযুক্ত লোক পোৱা নাছিল। বজাই
সেইবিলাক কামত বিষয়া নিযুক্ত কৰিবলৈ মন্ত্ৰীক কলে।
তাকে শুনি কেবাজনো পুৰণি বিষয়াই মন্ত্ৰীক অনুৰোধ
কৰাতো মন্ত্ৰীয়ে তেওঁলোকক কামত নাৰাখিলে।

মন্ত্ৰীয়ে সদায় নদীত গা ধোৱে। এদিন নদীত এটা
ধুনীয়া ফুল পালে। তেনে ফুল আগেয়ে পোৱা তেওঁ
দেখা নাছিল। ফুলটো বাজসভাত উলিয়ালে গৈ। বজাই
মন্ত্ৰীৰ বল, বুদ্ধি পৰীক্ষা কৰিবলৈ স্বেচ্ছা পোৱা নাছিল।
ফুলটো দেখি বজাই কলে, মন্ত্ৰী এই ফুলটো যি গছৰ পৰা
হৈছে; সেই জোপা গছ তুমি মোক অনাই দিলে, মই
বব বং পাম। মন্ত্ৰীয়ে চিন্তাৰ বোজা মূৰত লৈ ঘৰলৈ
গল।

মন্ত্ৰীয়ে ভাবিলে আগেয়ে গছ জোপা বিচাৰ কৰাওঁ।
যদিহে নেপাওঁ তেন্তে বজাৰ আগত আৰু মুখ নেদেখুৱাওঁ।

বহুত গুৰি-গাঠি সূতাৰৰ ঘৰলৈ গল। আৰু তাৰ
পৰা এখন মনোমত নাৱলৈ সকলোৰে পৰা বিদায় লৈ
নৈয়েদি উজাই যাবলৈ ধৰিলে।

এইদৰে উজাই গৈ গৈ কিছুদিনৰ পাছত এখন ডাঙৰ হাবি পালেগৈ।

তেওঁ দেখিলে যে এই হাবিৰ পৰাই নিজৰা বৈ নদী ওলাইছে। নিজৰাৰ পাৰত দিন চোবেক তেওঁ অপেক্ষা কৰিলে। কেইদিনমানৰ পাছত নিজৰাৰে এটা ফুল অহা দেখিলে। তাৰ পাছত ইটোৰ পাছত সিটোকৈ ক্ৰমে তেনেকুৱা ফুল ঘন ঘনকৈ অহা দেখিলে।

মন্ত্ৰীৰ মনত বৰ আনন্দ লাগিল। তেওঁ আক তাত বৰ নোৱাৰা হল। নিজৰাৰ পাৰে পাৰে লাহে লাহে খোজ ললে। তেওঁ গৈ গৈ, তাত এজন তপস্বীৰ এটা ঘৰ পালে। তেওঁ দেখিলে পানীৰ ওপৰত থিয় হৈ তপস্বীয়ে তপ কৰি আছে। তেওঁৰ গা শুকাই শুকান কাঠ যেন হৈছে। তেওঁৰ গাৰ পৰা তেজ বৈ টোপাক টোপাককৈ পানীত পৰিছে; আক প্ৰতি টোপা তেজৰে এটা এটা ফুল হৈছে। এই অদ্ভুত ব্যাপাৰ দেখি ভগবানৰ লীলাৰ কথা ভাবি, মন্ত্ৰীয়ে বৰকৈ আচৰিত মানিলে। তাৰ অলপ পাছতে দেখিলে ২০ জন যোগীয়ে তপ কৰি বহি আছে। সকলোৰে গা শুকাই কাঠ যেন হৈছে। কাৰো গাত বাহুজ্ঞান নাই। তপস্বীসকলৰ চাৰিওফালে দণ্ড আক কমণ্ডলু পৰি আছে।

এইবিলাক দেখি মন্ত্ৰী উভতিল। নাৱত বহুত ফল-ফুল তুলিলে। কিছুদিনৰ মূৰত গৈ পুনৰ ঘৰ পালে।

বজাই মন্ত্ৰীৰ কুশলবাৰ্তা শুধিলে। মন্ত্ৰীয়ে সেইবোৰ কথা সম্পূৰ্ণ বকমে কলে।

তাকে শুনি বজাই হাঁহিলে। আক কলে মন্ত্ৰী! তুমি যিজন তপস্বী দেখিছা; সেইটো মোৰ দেহা। বাকী ২০ কুৰি জন মোৰ দাস। মই পূৰ্বজন্মত তেনে কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰি এতিয়া ৰাজ্যভোগ কৰিছোঁহি। এই ৰাজ্য পূৰ্বজন্মৰ পুণ্যফল। কাজেই ভাতৃবধৰ পাপ নালাগে। এই কুৰি জনে পূৰ্বজন্মত কঠোৰ তপ কৰি মোক সহায় কৰিছিল। এতিয়া মোৰ তলত এওঁলোক বিষয়া হৈছেহি। এই কথা নাজানিয়ে লোকে শঙ্কুক মাৰা বুলি মোৰ অপযশ গায়। তুমি এইবোৰ কথা লোকত প্ৰকাশ নকৰিবা।

ককণাবতীয়ে এই কথাটো শেষ কৰি কলে, বিক্ৰমৰ নিচিনা পুণ্যাশ্ৰা, গুণগ্ৰাহী, সৰ্বগুণাশ্ৰিত লোক হলেহে ইয়াত বহিব পাৰে। তাকে শুনি ভোজৰাজা গুচি গল। পাছদিনা সিংহাসনৰ ওচৰলৈ আহোঁতে:—

চিত্ৰকলা

(চতুৰ্বিংশ পুতলা)

চতুৰ্বিংশ পুতলাই কলে, এদিন বজা বিক্ৰমাদিত্যই নদীত গা ধুব গৈছিল। তাত এজনী পৰম কপৱতী

ছোৱালী (নদীৰ পাৰত) থিয় হৈ থকা দেখিলে। তাইৰ সম্মুখত এটা যুৱকেও ফোট লোৱা দেখিলে। বজাৰ সন্দেহ হল। তেওঁ নিশা ছদ্মবেশে গৈ সেই তিব্বোতাজনীৰ ঘৰৰ ওচৰত লুকাই থাকিল গৈ।

বাতি ছপৰ হল। তেতিয়া বজাই খিড়িকীত এটা শব্দ কৰিলে। তিব্বোতাজনীয়ে সেই যুৱক বুলি ভাবিলে। আৰু তাই এটা অলঙ্কাৰৰ টোপলা দি তাইক লৈ যাবলৈ কলে। বজাই কলে মই তোমাক কেনেকৈ নিওঁ। তোমাৰ গিৰিয়েৰা আছে নহয়। গিৰিয়েৰাই মোক বিচাৰি পাব আৰু বজাত গোচৰ দিবগৈ। তুমি গিৰিয়েৰাক বধ কৰা। তেনে কৰিলে ছয়োৰো কুশল হব।

তাকে শুনি যুৱতী ঘৰলৈ গল। আৰু গুই থকা স্বামীক ছুখণ্ড কৰিলেগৈ। অলঙ্কাৰৰ টোপলাটো বজাই ললে। তাই বজাৰ পাছে পাছে গল। কিছুদূৰ গৈ এখন নৈ পালে। বজাই কলে হে শূন্যদেৱী, তুমি ইয়াতে থাকা, মই নদীত নামি চাওঁ, যদি পানী অলপ হয়, তেন্তে এই পিনে ছয়ো পাব হম। বজাই সাতুৰি নদী পাৰ হল। সিপাৰে উঠি কলে, নদীৰ পানী বৰ দ, তোমাক পাব কৰি আনিব নোৱাৰোঁ।

যুৱতী বিমোহিত পৰিল। কিন্তু অলপ থমকিয়ে পুনৰ ঘৰলৈ গল। তাই গিৰিয়েকৰ কাষত বহি ইনাই বিনাই কান্দিব ধৰিলে আৰু মাজে মাজে কব ধৰিলে; মোৰ স্বামীক

দম্ভাই হত্যা কৰি সকলো বস্তু নিলে। তাইৰ এনেকুৱা কথা শুনি বহুত মানুহ চাপিল। যুৱতীয়ে সেই বকমে কান্দি কান্দি কপালত ভুকুৱাব ধৰিলে। বহুতে তাইক প্ৰবোধ দিলে। যুৱতীয়ে কলে পতি বিনা সংসাৰত মোৰ সম্পত্তি নাই। তেওঁ নহলে মোৰ জীৱন ধাৰণ মিছা। মই সহগামিনী হম।

পাছদিনা চিতা বচিত হল—বহুত মানুহ আহিল। বজাও কোতুক মনেৰে উপস্থিত হল। যুৱতীয়ে মুখাগ্নি কৰি চিতাত উঠিলগৈ। কিন্তু যেতিয়া জুই যুৱতীৰ চুলিত লাগিল তেতিয়া তাই জাপ মাৰি মাটিত পৰিল। তাকে দেখি বহুতে নানা কথা কোৱাত তাই নদীত জাপ দি মৰিব গল। বজাই হাঁহি হাঁহি কলে, হে বিধি! কি কৰ্ম কৰিলা? যুৱতীয়ে শুনি কলে, তুমি ইয়াৰ মৰ্ম কি বুজিবা! মই কৰ্ম অনুসাৰে ফল পালোঁ। কিন্তু তুমি নিজ ঘৰৰ তত্ত্ব নেজানিলা। আমি সাত সখী এই নগৰত বাস কৰোঁ। মই তাৰ ভিতৰত এজনী। ছয়জনী তোমাৰ অন্তঃপুৰত আছে। ইয়াকে কৈ তাই জলমগ্ন হল।

তাকে শুনি বজা ঘৰলৈ আহি গুপ্ত ভাবে থাকিল। পাছদিনা বাতি দেখিলে যে, তেওঁৰ ছয়জনী মহিষীয়ে কাঞ্চন পাত্ৰত মিষ্টান্ন পৰিপূৰ্ণ কৰি অন্তঃপুৰৰ দুৱাৰ খুলি, ফুলনি বাগিছাৰ মাজেৰে গৈ এটা কুটিৰত সোমাল। তাত এটা যোগী থাকে। বাণীবীলাকে তেওঁক প্ৰণাম কৰি তেওঁৰ

আগত বহিল। যোগীৰ যোগ শেষ হোৱাত বাণীবিলাকে সেই মিষ্টান্ন পূৰ্ণ থাল আগত দিলে। যোগীয়ে মিষ্টান্ন ভোজন কৰিলে। পাছত যোগীয়ে নিজৰ দেহটোক ছয়টা দেহা কৰিলে। প্ৰত্যেকৰ সৈতে আলাপ কৰিব ধৰিলে।

বজাই এই ব্যাপাৰ দেখি, আক্ষেপ কৰি কলে, হায়! যোগীয়েও কুৰ্ম কৰে। ই নিজৰ যোগ আৰু আনৰ ধৰ্ম্মও নষ্ট কৰে।

ইয়াকে ভাবি বজাই তবোৱাল লৈ যোগীৰ আগত থিয় হ'লগৈ। যোগীয়ে কলে, মহাৰাজ! ইয়ালৈ অহাৰ কাৰণ কি? বজাই দৰ্শন কৰিব যোৱা বুলি কলে। যোগীয়ে কলে, তোমাৰ যি কামনা আছে মই তাক পূৰ্ণ কৰিম। বজাই এটা দেহা ছয় দেহা কৰাৰ মন্ত্ৰটো খুজিলে। যোগীয়ে ভয় খাই মন্ত্ৰটো শিকালে। বজাই তাৰ প্ৰমাণ চাই যোগীক বধ কৰিলে।

বজা ঘৰলৈ আহি অন্তঃপুৰত সোমালগৈ। বজাক দেখি বাণীবিলাকে সেৱা শুশ্ৰূষা কৰিবলৈ ল'ব আহিল। বজাই কলে, হে সুন্দৰীহঁত! মই তহঁতৰ হিতৰ কাৰণে সদায় যত্ন কৰোঁ। কিন্তু তহঁতে মোৰ অহিতৰ কাৰণে মোক শুশ্ৰূষা কৰা উচিত নহয়। বাণীসকলে কলে—পানী নহলে পছম শুকাই যোৱাৰ দৰে, আপুনি নহলে আমাৰ মুখ শুকাই মলিন হয়। আমি সদায় আপোনাৰ মঙ্গল কামনা কৰি আপোনাৰ চৰণ চিন্তি থাকোঁ।

বজাই এনে কপট বাক্য শুনি ক্ৰোধ দমাব নোৱাৰিলে, চকুৰ পচাবতে আটাই কেউটাৰ মূৰ শৰীৰৰ পৰা পৃথক কৰিলে। সিহঁতৰ অনঙ্গাববোৰ দুখী-দৰিদ্ৰক দান কৰিলে। একোখন ৰাজ্য, একোজন বামুণক দান দিবলৈ ঢোল পিতি দিলে।

নগৰত থকা বামুণৰ ল'ৰা-ছোৱালীবিলাকক নিজ খৰচেৰে বিয়া দি দিলে।

পুতলাৰ কথাত ভোজবজা আচৰিত হ'ল। আৰু কথাবোৰ মনত পাগুনি সিয়োদিনা গুচি গ'ল। পাছদিনা আহোঁতে:—

জয়লক্ষ্মী

(পঞ্চবিংশ পুতলা)

পঞ্চবিংশ পুতলাই কলে, এজন দৰিদ্ৰ ব্ৰাহ্মণে ভিক্ষা কৰি কেবাখনো ৰাজ্যত ঘূৰি ফুৰি, বহুত দিনৰ মূৰত ঘৰলৈ আহিল। কিন্তু ব্ৰাহ্মণে মনৰ জোখাৰে ধন-বস্তু নেপালে। তেওঁৰ ঘৰত ছোৱালী এজনী বিয়া দিবলগা হৈ উঠিছিল। তেওঁ মহা চিন্তাত পৰিল। বৈণীয়েকে কলে, আপুনি বহুত দিন বিদেশত ফুৰিলে, কিন্তু বিক্ৰমাদিত্যৰ ওচৰলৈ নগল; আপুনি এবাৰ তেওঁৰ ওচৰলৈ যাওক। ব্ৰাহ্মণে বৈণীয়েকৰ কথামতে বিক্ৰমৰ ওচৰলৈ গ'ল।

বজাই বামুণক নমস্কাৰ কৰিলে। বামুণে কলে, মহাৰাজ! আপুনি মৰ্ত্যলোকত শ্ৰেষ্ঠ বজা। আপোনাৰ দৰে পৰোপকাৰী,

দাতা আৰু জ্ঞানী লোক বিৰল। আপুনিও ৰাজা হৰিচন্দ্রৰ দৰে দাতা। আপোনাৰ যশ পৃথিবীত বিয়পি পৰিছে। মই অনেক দেশ ফুৰিলোঁ, কিন্তু মোৰ বাঞ্ছা সিদ্ধি কৰা লোক বিচাৰি নাপালোঁ।

ৰজাই তেওঁক মনৰ বাঞ্ছাৰ কথা সোধিলে। বামুণে কলে, মহাৰাজ! মোৰ বাৰ বছৰীয়া ছোৱালীটিক বিয়া দিবলৈ খৰচ লাগে। ৰজাই মন্ত্ৰীক মাতি আনিলে আৰু বামুণক যিমান বস্তু লাগে দিব কলে। বামুণে ভাবিলে মন্ত্ৰীয়ে মোক অলপ বস্তু দিব পাৰে, ৰজাক নিজ হাতে দিবলৈ কওঁচোন। এই বুলি বামুণে কলে “মহাৰাজ! দান নিজ হাতে দিলেহে পুণ্য বাঢ়ে।” ৰজাই নিজে গৈ, বামুণক দহলাখ টকা আৰু কিছুমান হীৰা, সোণ, ৰূপ আদিৰ অলঙ্কাৰ দিলে। বামুণে শুদ্ধচিত্তে সেইবোৰ লৈ ঘৰলৈ আহিল। আৰু ৰজাই দিয়া বস্তুবোৰ জীয়েকৰ বিয়াত খৰচ কৰিলে।

বামুণে এই ধন খৰচ কৰে নে নকৰে তাক চাবলৈ ৰজাই দুজন দূত পঠালে। দূতে দেখিলে যে বামুণে সকলোবিলাক ধন খৰচ কৰিছে। আনকি এদিনৰ খোৱা খৰচো বাকী নাৰাখিলে। এই খবৰ পাই, ৰজাই বামুণক বৰ প্ৰশংসা কৰিলে আৰু পুনৰাই বহুত টকা আৰু বস্তু দি বামুণৰ মনত আনন্দ লগালে।

পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! দেখা ৰজাই বামুণক কেনে মৰম কৰিলে। তুমি এনেকুৱা মৰমীয়াল আৰু

জানী লোক নহয়। ভোজৰাজ গুচি গল। পাছদিনা আহোঁতে:—

বিদ্যাবতী

(ষষ্ঠবিংশ পুতলা)

ষষ্ঠবিংশ পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! মানুহৰ জন্ম মৃত্যু হয়। কিন্তু এই দুই সময়তে মানুহে কোনো বস্তু লৈ নাহে আৰু নিনিয়ে। জীৱনত সৎকাম কৰিব লাগে। তেহে জীৱন ধৰাৰ সফল হয়। এতেকে এই সময়ত সৎকাম কৰিব লাগে। সৎকৰ্মৰ দ্বাৰাই ইহকাল, পৰকাল সুখময় হয়। সৎকৰ্মৰ পৰাই মানুহে মুক্তি লাভ কৰে। পূৰ্ব জন্মৰ কৰ্মৰ ফল মতেই তুমি ভোজৰাজ। পাইছা। তুমি মানুহ নামৰ যোগ্য হব খুজিলে, দান, পৰোপকাৰ, দেৱ-পূজা আদি কৰা। এনে কৰ্ম কৰিলে, তোমাৰ জীৱন সাৰ্থক হব। কৰ্ম বিনে ভব-বন্ধনৰ হাত সাৰিবৰ আন উপায় নাই। মৰণ তাৰ প্ৰমাণ:—ৰাজা হৰিচন্দ্র, দাতাকৰ্ণ আৰু ৰাজা বিক্ৰমাদিত্য। এওঁলোক মৰিবৰ অনেক দিন হল। কিন্তু তেওঁলোকৰ দান, ধৰ্ম, পৰোপকাৰ আদি সৎকৰ্মৰ ফলত তেওঁলোকৰ নাম আজিলৈ জিলিকি আছে। ভোজৰাজই সোধিলে, ৰাজা বিক্ৰমাদিত্যই বাক কি সৎকৰ্ম কৰিছিল? পুতলাই কলে বাক শুনা— এদিন ৰাজা বিক্ৰমাদিত্য সভাত বহি আছিল। তাতে,

তেওঁ পূজাৰ সময় অতীত হোৱা খবৰ পালে। তাকে শুনি
বজাৰ বৰ বেজাৰ লাগিল, আৰু তেওঁ বাজ্য, ধন, জন, আদি
মিছা বুলি ভাবি তপস্যা কৰিবলৈ অৰণ্যলৈ গুচি গ'ল।
তেওঁ গৈ এখন ডাঠ হাবি পালে। সেই হাবিত বহুত
তপস্বীয়ে নানা ভাবে তপ কৰি থকা, তেওঁ দেখা পালে।
তাকে দেখি, বজাই গাৰ মন্ত্ৰহ কাটি জুইত দিব ধৰিলে
আৰু শেষত মূৰ কাটি জুইত পৰি গল। তপস্বী সকলো
এজন এজনকৈ বিনাশ পালে শেষত ওচৰত থকা শিৱা-
লয়ৰ পৰা এটা দূত আহিল। আৰু প্ৰত্যেক যোগীৰ ভাস্ম
বেলেগ বেলেগকৈ গোটালে পাছতেই মহাদেৱ উপস্থিত
হল আৰু অমৃতৰ দ্বাৰা সকলো তপস্বীক জীয়ালে।

দহ বজাৰ ভাস্মত অমৃত দিয়া নাছিল। তপস্বীসকলৰ
কঁকুতিত মহাদেৱে বজাকো জীয়ালে। বজাই জীৱন পাই
তেওঁক স্তুতি কৰিব ধৰিলে। বজাৰ স্তুতিত মহাদেৱ সন্তুষ্ট
হল। মহাদেৱে বজাক বৰ দিব খুজিলে। বজাই কলে,
হে পৰমেশ্বৰ! মই যেন পুনৰ মনুষ্য জন্ম নেপাওঁ। দয়াকৰি
এই মহাপাপী দীন হীনক মুক্তি পথ দিয়ক।

বজাৰ কথাত সন্তুষ্ট হৈ মহাদেৱে কলে, তোমাৰ নিচিনা
লোক কোনো কালে জন্মা নাই। তুমি ধীৰ, বীৰ, দাতা
জ্ঞানী আৰু ধৰ্ম্মশীল। কলিকালত জন্মা বজাসকলৰ
তুমি উদ্ধাৰ কৰ্ত্তা। এতেকে তুমি এতিয়া সুখেৰে বাজ্যভোগ
কৰাগৈ। তোমাৰ অন্তিম কাল হলে; মুক্তি দিম। বজাই

কলে, পৃথিবীত থাকি আপোনাৰ গুণ বুজা নাজায়। মোক
মুক্তিৰ এটি উপায় দিয়ক। নহলে মই ইয়াতে প্ৰাণত্যাগ
কৰিম। মহাদেৱে কলে, পৰমায়ু থাকোঁতে প্ৰাণত্যাগ কৰা
অনুচিত। কিয়নো জীৱটো যমেও স্পৰ্শ নকৰে। জীৱটোৱে
বহুত কষ্ট পায়। বহুত সাৰগৰ্ভ কথা কৈ বজাক এটা
পছম ফুল দিলে। ফুলটো শুকালে বজাৰ আয়ু ছয় মাহ
থাকিব বুলি কলে। ফুল শুকালে তুমি মোৰ ওচৰলৈ আহিবা।
তাকে কৈ মহাদেৱ গুচি গল।

বজা গৈ নগৰত থাকিল। বহুত দিনৰ মূৰত ফুলটো
শুকাল। তেতিয়া বজাই স্ত্ৰী পুত্ৰৰ ভৰণ-পোষণৰ উপায় কৰি
বামুণক বহুত দান দি স্বৰ্গলৈ গুচি গল। তাত ম
থাকিলগৈ।

হে বাজা দেখা বিক্ৰমে জন্মমৃত্যুও কৰ পাৰিছিল
পুণ্যৰ ফল দেখা। তাকে শুনি বজা গুচি গল।
পাছদিনা আহোঁতে :—

জগজ্যোতি

(সপ্তবিংশ পুতলা)

সপ্তবিংশ পুতলাই কলে, এদিন বিক্ৰমাদিত্য সভাত
বহি আছিল। সিদিনা সভাত বজাৰ মাহাত্ম্য বিষয়
গল্প হৈছিল। তাতে এজনে কলে, ইন্দ্ৰৰ তুল্য বজা
জগতত নাই। দেৱলোকৰ বজা বুলি ইন্দ্ৰৰ গুণাগুণ

বহুত ওলাল । বজাই তাল-বেতালক মাতিলে আক
দেৱৰাজৰ সভাত উপস্থিত হ'লগৈ । ইন্দ্রক বিক্ৰমাদিত্যই
প্ৰণাম জনালে । দুয়োৰো বহুত কথোপকথন হল । ইন্দ্রই
অৱন্তি নগৰলৈ, সময় অভাৱে, আহিব নোৱাৰা বুলি কলে ।
বিক্ৰমাদিত্য যোৱা দেখি ইন্দ্রই বৰ বং পালে আক কিবা
বস্তু লাগিলে, ইন্দ্রই দিব খুজিলে । বজাই কলে আপোনাৰ
কুপাত মোৰ সকলো আছে । সেইবোৰো আপুনিৰে দিয়া
বস্তু । বজাৰ কথাত ইন্দ্র বৰ সন্তুষ্ট হল । আক বজাক
এখন পুষ্প-বথ দিলে । শেষত নিজ মুকুটটোও বজাক দি
বিলে । আক কলে, যেয়ে নাজানি এই বথত বহিব খোজে
হ'ল আশঙ্ক হ'ব । তাত কেনেকৈ বহিব লাগে, ইন্দ্রই দেখুৱাই
দেখুৱাই সেই বথ এই সিংহাসনেই । বজাই বস্তুবোৰ লৈ
ক'বলৈ আহিল । বজাক দেখি নগৰৰ লোকে নানা আনন্দ
কৰিলে ।

ভোজৰাজে পুতলাৰ কথা মিছা বুলি, ইতিকিং কৰিলে,
আক সিংহাসনত গৈ উঠিল । বজা সিংহাসনত উঠা মাত্ৰে
একো নেদেখা হল । বজাৰ অৱস্থা দেখি পুতলাবোৰে
হাঁহিব ধৰিলে । বজাৰ লগত থকা লোকসকলে আচৰিত
মানিলে । পুতলাই কলে, হে ৰাজা ! আমাৰ কথা নশুনাব
ফল পাইছা নে ?

ভোজৰাজই দুখ মনেৰে পুতলাক কলে, মোৰ পৰিত্ৰাণৰ
উপায় কৰা । পুতলাই বিক্ৰমাদিত্যৰ নাম স্মৰণ কৰিব

কলে । বজাই বিক্ৰমাদিত্যৰ গুণ বখনাত আগৰ দৰে দেখা
পোৱা হল । বজা সিংহাসনৰ পৰা নামি ওচৰত থিয় হল ।
পুতলাই কলে, হে ৰাজা ! তুমি ডেকাতেজ দেখুওৱাৰ ফল
নাই । তুমি কেতিয়াও বিক্ৰমাদিত্যৰ তুল্য হ'ব নোৱাৰা ।
তেওঁৰ দৰে জ্ঞান, তপস্যা তোমাৰ গাত নাই । বিক্ৰমা-
দিত্য দেৱতুল্য লোক । তেওঁ পৃথিৱীত কৰিব লগা কাম
সাং কৰিছে । তোমাৰ কিন্তু এতিয়াও ঢেৰ বাকী । পুতলাৰ
কথা শুনি ভোজৰাজা ঘৰলৈ গল । ৰাতি বিক্ৰমাদিত্যৰ
কথা ভাবি চিন্তি থাকিল । পাছদিনা গণকৰ হতুৱাই ক্ষণ
চোৱালে । আক পাছদিনা সময়মতে সিংহাসনত উঠিব
আহিল । যেতিয়া ভোজৰাজাক দেখিলে তেতিয়া

মনোমোহিনী

(অষ্টবিংশ পুতলা)

অষ্টবিংশ পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ ! ৰাজা বিক্ৰমা-
দিত্যৰ নিচিনা লোক পাবলৈ টান । তেওঁত এদিন আমি
হাঁহি হাঁহি স্মৃছিলোঁ । হে প্ৰভু ! পাতালেশ্বৰ বলীৰজা
অতি প্ৰখ্যাত । আপুনি তেওঁৰ বন্ধু এজনৰ দৰেও হ'ব
নোৱাৰে । আপুনি বলীৰজাৰ লগত এবাৰ দেখা কৰা ভাল ।
আমাৰ কথাত বিক্ৰম তালৈ গল । বিক্ৰমাদিত্যই পাতাল
পুৰৰ শোভা দেখি আচৰিত মানিলে । মনে মনে ভাবি
এই ঠাই কৈলাশ পুৰীৰ দৰে । ইয়াৰ ৰজা-প্ৰজা ধন্য ।

নগৰখন দেখি বজাৰ মনত বৰ ভাল লাগিল। তেওঁ বলীৰজাক দেখা কৰিবলৈ খবৰ দিলে। ছুৰবীয়ে খবৰ দিলে যে বজাই মানুহৰ লগত দেখা নকৰে। তাকে শুনি বিক্ৰমাদিত্যই কলে, মই বলীৰজাক নেদেখা পৰ্য্যন্ত ইয়াতে থাকিম। পুনৰাই ছুৰবীয়ে বজাৰ কথাবোৰ বাজসভাত কলেগৈ। তাকে শুনি বলীৰজাই কলে, মই দেৱৰাজকে দেখা নিদিও, বিক্ৰমাদিত্য আৰু কোন ?

বিক্ৰমাদিত্যে বহুত দিন অপেক্ষা কৰিলে। শেষত মনত ধিকাৰ লাগি শিৰচ্ছেদন কৰিলে। তাকে শুনি সভাৰ লোকসকলে কলে, এই কাম ভাল হোৱা নাই। আত্ম-বেদে মহাপাপ। বলীৰজাই অমৃতৰ দ্বাৰা বজাক জীয়ালে। হুল আৰু নগৰলৈ গৈ ৰাজ্য কৰিবলৈ কৈ অহা শিৱৰাত্ৰিত দহ বুলি দেখা পাব বুলি কলে।

বজাই ফাকি দিব বুলি বহুত কথা কলে। ছুৰবীয়ে সকলো কথা বলীৰজাত কলেগৈ। বহুত সময় উত্তৰ নোপোৱা দেখি, পুনৰাই বজাই শিৱ কাটিলে। বলীৰজাই আকৌ জীয়ালে। আৰু নিজ নগৰলৈ যাব কলে। বলীৰজাই দেখা নিদিব বুলি বিক্ৰমাদিত্য কিন্তু তাতে থাকিল।

ৰাজসভাত বিক্ৰমাদিত্যৰ সাহসৰ বিষয় আলোচনা হল। সভ্যসকলৰ কথামতে বলীৰজা নিজে ছুৰাবলৈ গল। বিক্ৰমা-দিত্যই দেখা পাই বজাক প্ৰণাম জনালে। বলীৰজাই কলে, হে বিক্ৰমাদিত্য ! তুমি সাহসী, দাতা আৰু গুণবান ঠােক। মই তোমাক দেখা নিদিয়াৰ কাৰণ শুনা।

ৰাজা হৰিশ্চন্দ্ৰ অত্যন্ত দাতা আৰু সাহসী লোক। তেনেকৈ অজ্ঞৰাজাও দাতা, প্ৰতাপী আৰু গুণশালী লোক আছিল। এনেকুৱা দান দক্ষিণা কৰা স্বৰ্গেও তেওঁলোকে মোক দেখা নাই। তুমি হঠাৎ মোক লগ ধৰিব খুজিছ কিন্তু তোমাৰ কঠোৰ তপস্যা দেখিহে মই দেখা নি নোৱাৰিলোঁ। তেতিয়া বিক্ৰমে কলে, মহাৰাজ ! আপোনাৰ কথা সত্য। আপুনি যে মোক দেখা দিলে তাৰ বাবে মই যুক্তি পাম। বলীৰজাই এওঁক এটা বত্ৰ দি নিজ নগৰলৈ যাবলৈ দি বিদায় দিলে। বিক্ৰমাদিত্যই তাল-বেতালৰ সহায়ত নিজ নগৰলৈ গল।

বিক্ৰমে নগৰত দেখিলে যে তেওঁৰ নগৰত এা মৰিছে। তাৰ ঘৈণীয়েকে ইনাই বিনাই—কান্দিছে য়েকৰ বয়স মাত্ৰ ১৯ বছৰ। পৃথিৱীত তেওঁৰ সহায় নাই বুলি, স্বামীৰ মৃত কাম কৰিব লাগে বুলি কান্দিছে। বজাই তাইৰ দুঃখজনক কান্দোন শুনি বত্ৰটি দি দিলে। আৰু তাৰ গুণাগুণ কলে।

হে ভোজৰাজ ! বিক্ৰমৰ কামৰ কথা শুনিলা। তুমি সাতবাৰ স্বৰ্গত ফুৰিও এনে নোহোৱা। কাজেই দুৰাশা ত্যাগ কৰা। বজা গুছি গল। পাছদিনা ভোজৰাজ আহোঁতে :—

বৈদেহী

(উনত্রিংশ পুতলা)

মই
ব
পাহদিনা আকৌ আহোঁতে উনত্রিংশ পুতলাই কলে।
বাজা বিক্রমাদিত্যই এদিন সপোন দেখিলে। এখন
বাগিচাৰ চাৰিও ফালে ফুল ফুটি আছে; মাজে মাজে নানা
বকম ফলৰ গছ, মাজতে পুখুৰী এটাৰ পাৰত এটা অটালিকা।
সেই অটালিকাত বহুত ৰূপৱতী যুৱতী ৰমণীয়ে এজন
তপস্বীৰ সন্মুখত গীত গায় থকা দেখিলে।

বে
হল আ
দহ
সু
তি-পুৱা উঠি ৰজাই প্ৰাতঃক্ৰীড়া কৰিলে; আৰু তাল-
হল আৰু মাতি সপোনৰ মতে সেই অটালিকালৈ গল।
সেই অটালিকাৰ সৌন্দৰ্য্য দেখি আচৰিত হল।

পাছত ঘৰৰ ভিতৰলৈ সোমাল। কামিনীবিলাকে মানুহ
দেখি গান গাব এবিলে। ৰজাক দেখি তপস্বীৰো খং
উঠিল। তপস্বীৰ খং উঠা দেখি ৰজাই বিনয়ভাৱে বহুত
কথা কলে।

পাছত তপস্বীয়ে কলে, হে বিক্ৰমাদিত্য! তুমি ঠিক
কথাকে কৈছা। অৱশ্যে মোৰ খং উঠা ভুল হৈছে। তোমাক
বাক কি লাগে কোৱা। ৰজাই তেতিয়া সেই অটালিকাটো
খুজিলে। তপস্বীয়ে দান কৰি গুছি গল।

ৰজা তাৰ ভিতৰত থকা সিংহাসনত বহিল। আৰু
উদনীবিলাকক ইচ্ছামতে চলাই সিহঁতৰ গান শুনিব ধৰিলে।

যোগীয়ে অটালিকা দি মনত দুখ পালে। আৰু লগ
পোৱা মানুহৰ আগত নিজ বেজাৰ কথা কৈ ফুৰিব
ধৰিলে। তাকে শুনি অন্য এজন তপস্বীয়ে কলে, যদি
তোমাৰ বৰ ইচ্ছা হৈছে, তেন্তে অন্য বেষ্টেৰে গৈ ৰজা
অটালিকাটো খোজেগৈ।

তাকে শুনি তপস্বী বুঢ়া বামুণৰ বেষ্ট ধৰি ৰজাৰ আগত
নিজ মনোবেদনা কলেগৈ। ৰজাই তেতিয়া অটালিকাটো
দি নিজ ৰাজ্যলৈ গুচি গল।

পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! তুমি তেনেকুৱা কাম কৰিব
নোৱাৰা। পুতলাৰ কথা শুনি ভোজৰাজা উভতিল।
আহোঁতে :—

ৰূপবতী

(ত্ৰিংশ পুতলা)

ত্ৰিংশ পুতলাই কলে, এদিন বিক্ৰম শ্বই আছিল।
সাধাৰণ বেষ্টধৰি তেওঁ দুপৰিনিশা নগৰলৈ গল। তেওঁ
কিছুদূৰ গৈ চাৰিজন চোৰক লগ পালে। সিহঁতৰ এজনে
কৈছে, ভাইহঁত, মোকো লগ সোমায় লোৱা। সিহঁতে ৰজাকো
লগত লৈ এঠালৈ যাত্ৰা কৰিলে। বাটতে এজনে কৈছে,
ভাইহঁত মই লগত থাকিলে, শুদা হাতে ফিৰিব নালাগে।
আনজনে কলে, মই কুকুৰ আদি সকলো জন্তুৰ মাত বুজি
পাওঁ। তৃতীয় জনে কলে, মোক কোনেও নেদেখে, সি

মই সকলোকে দেখোঁ। চতুৰ্থজনে কলে, মোৰ এটা ঔষধ আছে, তাৰ কাৰণেই মোক কোনেও মাৰিব নোৱাৰে। বজাই ল ধনীবিলাকে যি ঠাইত ধন পুতি বাখে মই তাৰ কথা মনোৱা নাই।

বজাৰ কথামতে সকলোটি গল। বজাই নিজ ঘৰলৈ আহি ধন দেখুৱাই দিলে। সিহঁতে বহুত ধন ললে। এনেতে এটা কুকুৰে ভুকিলে। তাকে শুনি জন্তুৰ মাত বুজা জনে কলে, ভাইহঁত কুকুৰে কৈছে যে এই ধন নিলে কুশল নাই। বাকী কেইজনে কলে, হাতত পোৱা ধন এৰি দিব বেলেগে। তাকে কৈ ধন লৈ গুচি গল। আৰু বজাৰ হ'ল আৰু বজাৰ কাপোৰ ধোৱা ধোৱাৰ ঘৰত সোমালগৈ। বজাৰৰ এটা গাধ আছিল। চোৰৰ শব্দ পাই সি বৰকে চিঞাৰিলে। ধোৱাৰ বৰ খং উঠিল। পাছত সি গাধটোক মৰিয়াই মৰিয়াই ঘৰৰ পৰা বাজ কৰি দিলে। ধোৱা শুই থাকিল।

সেই সময়তে বজাও নিজ ঘৰলৈ গল। বাতিপুৱা বজাৰ ঘৰ চুৰি হোৱা বুলি জনাজাত হ'ল। বজাই চোৰক ধৰাৰ বুদ্ধি সাজিলে। শেষত চোৰ চাৰিজন ধৰা পৰিল।

সিহঁতে কেনেকৈ চোৰ কৰিছে, তাক বজাই শুধিলে। চোৰেও সঁচা কথা কলে। এজনে কলে মহাৰাজ! আপুনি নীকে বা মাৰকে মই সঁচাকৈ কৈছোঁ। কালি বাতি আপু-উৰা আমাৰ লগত চোৰ কৰিব গৈছিল।

চোৰৰ কথাত বজাই বৰ আনন্দ পালে। সিহঁতে নিয়া ধনবোৰ বজাই নললে। পুনৰাই সিহঁতৰ ইচ্ছামতে বজাই সিহঁতক বহুত ধন দিলে। সিহঁতে বং মনেৰে গুচি গল। আৰু তেতিয়াৰ পৰা সিহঁতে চোৰ কৰিব এৰিলে।

পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! তুমি এনেলোক নোহোৱা। কাজেই ইয়ালৈ অহাৰ কাম কি? বজা গুচি গল। পাছ-দিনা আহোঁতে :—

কৌশল্যা

(একত্রিংশ পুতলা)

একত্রিংশ পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! তুমি জধা-মুৰ্খ। তোমাৰ গাত সাহসৰ লেশ মাত্ৰও নাই। পিতল কেতিয়াও সোণা হ'ব নোৱাৰে। ভোজৰাজাই তলমূৰ কৰি পুতলাৰ কথা শুনিব ধৰিলে।

ৰাজা বিক্ৰমাদিত্যই নিজৰ মৰিবৰ সময় হোৱা জানি এটা বৰ ডাঙৰ ঘৰ সজালে। ৰজা সেই ঘৰলৈ গল। আৰু যাৰ যি ইচ্ছা আছে তাৰ কথা কবলৈ নগৰত ঢোল পিতি দিলে। তাকে শুনি দুখীয়া, দৰিদ্ৰ ভিক্ষুক বামুণ আদিয়ে নিজৰ নিজৰ দুখৰ কথা কলেগৈ। ৰজাই তেওঁলোকৰ ইচ্ছামতে খোজা বস্তু দিলে।

দেৱতাবিলাকেও বজাৰ মন বুজিবৰ কাৰণে নানা বেশে
তালৈ আহিল। তেওঁলোকে খোজা বস্তুও বজাই দিলে।
দেৱতাসকলে বং মনেৰে বজাক শুভ আশীৰ্বাদ দি গুছি
ল। তেওঁলোকে কৈছিল—বাজা হৰিশ্চন্দ্ৰ সত্যযুগত
আছিল। ত্ৰেতাত বলীৰজাই অনেক দান দিছিল।
দ্বাপৰত যুধিষ্ঠিৰ অতি ধাৰ্মিক আছিল। কিন্তু কলিযুগত
আপুনি তাতোকৈ ডাঙৰ কাম কৰিছে। ইয়াৰ ফলত স্বৰ্গ,
মৰ্ত্য, পাতালত আপোনাৰ নাম জ্বলি থাকিব।

দেৱতাসকল নিজ ঠাইলৈ গল। তাৰ পাছতে বজাৰ
এটা সোণৰ হৰিণা দৌৰি গল। বিক্ৰমে তাক
খাজাত যুগাই কলে, মই পূৰ্বে বায়ুণ আছিলোঁ।
যত ঋষিৰ ওচৰত ভিক্ষা খোজাৰ বাবে এই জন্মত
হৰিণা হৈছোঁ। মই কাকুতি মিনতি কৰি, মোৰ মুক্তিৰ
পথ দিবলৈ অনুৰোধ কৰাত, ঋষিয়ে কলে, কলিকালত
জন্মা বিক্ৰমাদিত্য বজাক দেখিলে তুমি মুক্তি পাবা। তাকে
কৈ হৰিণা বায়ুণ হল। আৰু বজাৰ মঙ্গল চিন্তি গুচি
গল।

পুতলাই কলে, হে ভোজৰাজ! দেখা, বিক্ৰমাদিত্য
কেনে গুণৱন্ত মহাত্মা লোক। তেওঁৰ গুণা-গুণ কৈ শেষ
কৰিব নোৱাৰি। তুমি তেওঁৰ গুণা-গুণ মনত কৰা। বজাই
পুতলাৰ কথাত বৰ লাভ পালে। আৰু তলমূৰ কৰি গুচি
গল। পাছদিনা সিংহাসনত উঠিবলৈ আহোঁতে :—

Nanda
P. O. Sorbhog
Dated 20.10.50
Kamrup
Barnagar H. E. School

ভানুমতী

(দ্বাত্রিংশ পুতলা)

ভোজৰাজ! মই তোমাক শেষত এটা কথা কওঁ
তুমি মনোযোগেৰে শুনা। বিক্ৰমাদিত্যৰ মৃত্যুত, তিনি-
লোকৰ মানুহে বৰ শোক পালে। বাজ্যৰ সকলো প্ৰজাই
কান্দিব ধৰিলে। অন্তঃপুৰৰ বাণীসকলে মহা শোকধ্বনি
কৰিব ধৰিলে।

বজা মৰাত মন্ত্ৰীয়ে জৈতপালক বজা পাতে। তেওঁ এটি
সিংহাসনত বহিল। তাৰ ফলত তেওঁ জ্ঞান
পাগলৰ দৰে হল। তেওঁ বাতি সপোন
যে, যেতিয়ালৈকে বিক্ৰমৰ দৰে দাতা আৰু সাহসী লে
হব নোৱাৰে তেতিয়ালৈকে তেওঁ তাত বহিব নোৱাৰে।
ৰাজপুত্ৰই পাছদিনা ৰাজসভাত সপোনৰ কথা কলে। তাকে
শুনি মন্ত্ৰীয়ে দিহা দিলে; বাপা! তুমি মাটিত শুই দেউ-
তাক চিন্তা কৰিবা।

সিদিনা ৰাজপুত্ৰই মন্ত্ৰীৰ কথা মতে মাটিত শুই থাকিল।
আৰু দেউতাকক বৰকৈ চিন্তা কৰিলে। বাতি বিক্ৰমাদিত্য
পুতেকৰ আগলৈ আহি কলে। বাপা! তুমি সিংহাসন
মাটিত পুতি থবা। আৰু উজ্জয়িনীৰ পৰা ৰাজধানী তুলি
নি অৱস্থি নগৰত ৰাজধানী পাতিবা। বাপেকৰ